

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин, доктор
економічних наук, професор
_____ Марина САВЧЕНКО
« _____ » _____ 2022 р.

Перспективи поглиблення взаємовідносин України з країнами ЄС

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

Комплексна кваліфікаційна (магістерська) робота

Частина 1. Міграційні потоки України в умовах євроінтеграційних процесів

Виконавець: Артем ВІЗНЮК
Науковий керівник: Марія ШКУРАТ

Частина 2. Експортний потенціал України та його реалізація у торговельно-економічних відносинах з країнами ЄС

Виконавець: Владислав ЛУЧЕНКО
Науковий керівник: Марія ВАРЛАМОВА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ВІЗНЮК АРТЕМ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Допускається до захисту:
завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин, доктор
економічних наук, професор
_____ Марина САВЧЕНКО
« ____ » _____ 2022 р.

Міграційні потоки України в умовах євроінтеграційних процесів

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
Марія ШКУРАТ, доцент кафедри
міжнародних економічних відносин,
кандидат екон. наук, доцент

підпис

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали / за шкалою ЄКТС / за національною шкалою)
Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця – 2022

АНОТАЦІЯ

Візнюк А. О. Комплексна кваліфікаційна магістерська робота *Перспективи поглиблення взаємовідносин України з країнами ЄС. Міграційні потоки України в умовах євроінтеграційних процесів. Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини. Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини».* Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2022.

У роботі розглянуто теоретичні аспекти міграційних потоків України в умовах євроінтеграційних процесів. Проведено аналіз міграційних потоків України в умовах євроінтеграційних процесів. Визначено проблеми та перспективи міграційних потоків України в умовах євроінтеграції.

Основним науковим результатом дослідження є економіко-математичне моделювання впливу міграційних потоків та показників ринку праці, факторів забезпечення рівня життя населення на рівень економічного розвитку України, розраховані прогностичні значення показників для прорахунку результуючого показника ВВП України на період 2022-2024 рр.; запропонована схема заходів реінтеграції українських мігрантів, яка описує політико-правові та фінансово-економічні напрями впливу держави на економічне стимулювання українських мігрантів до повернення.

Ключові слова: міграція, євроінтеграція, глобалізація, реінтеграція, ринок праці.

83 с., 8 табл., 16 рис., бібліограф.: 56 найм.

Viznyuk A.O. Complex qualification master's thesis *Deepening prospects of Ukraine's relations with EU countries. Migration flows of Ukraine in the context of European integration processes. Specialty 292 International economic relations. Educational and professional program «International Economic Relations».* Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2022.

The paper provides the theoretical aspects of migration flows of Ukraine in the context of European integration processes. The analysis of Ukrainian migration flows in the conditions of European integration processes was carried out. The problems and prospects of migration flows of Ukraine in the context of European integration processes are defined.

The main scientific result of the study is economic and mathematical modeling of the influence of migration flows and labor market indicators, factors of ensuring the standard of living of the population on the level of Ukraine's economic development, calculated forecast values of indicators for calculating the resulting indicator of the GDP of Ukraine for the period 2022-2024; proposed scheme of measures for the Ukrainian migrants' reintegration, which describes the political-legal and financial-economic directions of the state's influence on the economic stimulation of Ukrainian migrants to return.

Key words: migration, European integration, globalization, reintegration, labor market.

83 pp., 8 tables, 16 figures, bibliography: 56 names.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	8
1.1 Теоретичне підґрунтя міграційних процесів	8
1.2 Передумови та види міграційних потоків	13
1.3 Історичні аспекти взаємодії України та ЄС	18
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	26
2.1 Оцінка сучасних глобальних міграційних процесів	26
2.2 Динаміка міграційних потоків України в контексті євроінтеграції	31
2.3 Моделювання впливу показників міграції та ринку праці на ВВП України	43
РОЗДІЛ 3 ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	57
3.1 Проблеми сучасних міграційних потоків для України в контексті євроінтеграції	57
3.2 Регулювання міграційних потоків України в умовах євроінтеграції	64
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77

ВСТУП

Актуальність теми. В сучасних умовах Україна виступає активним гравцем глобального економічного простору та є інтегрованою в різних сферах життя інших країн світу, зокрема Європейського Союзу. В контексті активізації євроінтеграційних процесів України, збільшуються і міграційні потоки саме до країн Європи, а після початку військової агресії Російської Федерації кількість вимушених мігрантів з України до ЄС сягнула небачених досі обсягів.

Вищезазначене свідчить, що питання удосконалення механізмів регулювання міграційних процесів України в контексті європейської інтеграції є особливою актуальним.

Проблема регулювання міграційних потоків в Україні, залучення українців до реінтеграції є однією з найбільш актуальних і складних проблем, як у теоретико-методологічному, так і в методичному плані.

Дослідженню передумов, напрямів, динаміки міграційних процесів як в Україні, так і на глобальному рівні присвячено наукові роботи провідних зарубіжних та вітчизняних вчених, таки як: Малиновської О., Лук'яненко Д., Поручника А., Столярчук Я., Гайдуцького А., Шкурат М.

Незважаючи на значну кількість наукових розробок вітчизняних та зарубіжних вчених, на сучасному етапі є актуальним визначення напрямів регулювання міграційних потоків України в контексті євроінтеграції.

Метою кваліфікаційної роботи є формування теоретико-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо поглиблення взаємовідносин України з країнами ЄС.

Для досягнення мети були поставлені та вирішені наступні **завдання**:

- вивчити теоретичне підґрунтя міграційних процесів;
- розкрити передумови та види міграційних процесів;
- визначити історичні аспекти взаємодії України та ЄС;
- дослідити сучасний стан глобальних міграційних процесів;

- оцінити динаміку міграційних потоків України в контексті євроінтеграції;
- провести моделювання впливу показників міграції та ринку праці на ВВП України;
- визначити проблеми сучасних міграційних потоків України в умовах євроінтеграційних процесів;
- розкрити напрями регулювання міграційних потоків України в умовах євроінтеграції.

Об'єктом дослідження є процес розвитку взаємовідносин України з країнами ЄС.

Предметом дослідження є теоретичні, науково-методичні та практичні аспекти розвитку взаємовідносин України з країнами ЄС.

Теоретико-методологічною базою кваліфікаційної роботи є наукові розробки українських та зарубіжних вчених із проблем розвитку взаємовідносин України з країнами ЄС.

Інформаційною базою дослідження є національні нормативно-правові акти, статистичні данні Служби статистики України, матеріали Міжнародної організації міграції, Європейського комітету статистики, Організації об'єднаних націй у справах біженців, Світового Банку.

У дослідженні використано такі **методи** дослідження, як: наукової абстракції (для дослідження та уточнення наукової категорії «міграційні процеси», їх видів, форм та передумов), логічний, історичний (для визначення історичних передумов міграційних потоків України), діалектичний, статистичний (для аналізу сучасного стану міграційних процесів), методи індукції та дедукції, методи кореляційно-регресійного аналізу, метод моделювання та прогнозування (моделювання впливу міграційних потоків на економічні показники України) та інші.

Практичне значення мають запропоноване економіко-математичне моделювання впливу міграційних потоків та показників ринку праці, факторів забезпечення рівня життя населення на рівень економічного розвитку України,

розраховані прогнольні значення показників для прорахунку результуючого показника ВВП України на період 2022-2024 рр.; запропонована схема заходів реінтеграції українських мігрантів, яка описує політико-правові та фінансово-економічні напрями впливу держави на економічне стимулювання українських мігрантів до повернення.

Розроблена в кваліфікаційній роботі здобуття ступеня магістра схема заходів реінтеграції українських мігрантів була представлена на розгляд керівництву ТОВ «КАМ ІНВЕСТ», де було визнано можливість її практичного застосування в майбутньому в практичній діяльності підприємства при плануванні роботи з персоналом компанії (акт впровадження № 316 від 29.11.2022 р.).

Наукові результати дослідження:

- економіко-математичне моделювання впливу міграційних потоків та показників ринку праці, факторів забезпечення рівня життя населення на рівень економічного розвитку України із розрахунком результуючого показника ВВП України на період 2022-2024 рр.;
- схема заходів реінтеграції українських мігрантів, яка описує політико-правові та фінансово-економічні напрями впливу держави на економічне стимулювання українських мігрантів до повернення.

Апробація результатів дослідження. За результатами кваліфікаційної магістерської роботи автором опубліковано наукову статтю у фаховому виданні України:

Візнюк А.О., Шкурат М.Є. Участь України у глобальних міграційних процесах. *Економічний Вісник Дніпровської політехніки. Науковий журнал.* 2022. № 2 (78). С. 43-52.

Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел із 56 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 84 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1 Теоретичне підґрунтя міграційних процесів

Міграція є визначальним проявом процесу глобалізації, має об'єктивний характер і навряд чи може бути зупинена, принаймні в демократичний спосіб. Імовірно, чим далі, тим більше масштаби міграції зростатимуть, зокрема завдяки тому, що активне й мобільне населення упродовж життя декілька разів змінюватиме місце проживання, включно з країною (контингентом).

Цьому сприятимуть четверта промислова революція і пов'язана з нею цифровізація економіки, розвиток транснаціональних корпорацій, розміщення значної частини виробництв у інших країнах (регіонах), ніж місце реєстрації головного офісу, спрощення (скасування) процедур перетину кордонів у поєднанні із суто демографічними процесами – стрімким старінням населення загалом і робочої сили економічно розвинених країн.

Головною складовою міграцій у сучасному світі є переселення через економічні чинники, передусім тимчасові переміщення з метою отримання більших заробітків. У таких міграціях вирішальну роль відіграє співвідношення якості життя у країнах (регіонах) походження (проживання) і країнах (регіонах) спрямування мігрантів. На жаль, достатньо масштабними є і вимушені переселення, викликані конфліктами, війнами, техногенними та екологічними катастрофами [1].

Міжнародна міграція – одна з визначальних характеристик глобалізації – перетворилася на домінуючий фактор не лише формування світового ринку праці, а й міжнародної співпраці між державами для пошуку шляхів її регулювання. На сучасному етапі спостерігається подальша інтенсифікація міграційних процесів у світі, а також трансформація їх видів та форм, розширення географії країн-донорів та реципієнтів, а також спектру загроз, які

несуть із собою масові нерегульовані міграційні потоки. З огляду на це, міграційна взаємодія між державами набуває якісно нового характеру [2].

Згідно з американським науковцем Дугласом С. Масей, виділимо наступні періоди в розвитку міжнародної міграції [3]:

– меркантилізм: з 1500 до 1800 р. В цей період мігранти переміщались з Старого світу (Європа) до Нового світу (Америци, Африки, Азії, Океанії). Неможливо визначити навіть приблизну кількість мігрантів у той період, але з впевненістю можна сказати, що ці потоки були досить суттєвими. При цьому спостерігається домінування європейців у деяких частинах світу, які мали значний вплив на економіку та культуру народів [3, с. 1].

– індустріалізація (XIX ст. – 20-ті рр. XX ст.). В цей період переважали в якості пунктів еміграції країни Європи. Д. Масей вважає, що в цей період масова міграція відігравала суттєву роль у соціальній, економічній і демографічній трансформації Європи і здійснила значний вплив на міжнародну міграцію. Мобільності населення сприяла ліберальна політика приймаючих країн щодо мігрантів, відкритість кордонів, низькі тарифи [3, с. 2].

– міграція постіндустріального періоду (друга половина XX ст.). Цей етап міжнародної міграції Д. Масей пов'язує з її трансформацією у глобальне явище, коли спостерігалось стрімке зростання кількості мігрантів та диверсифікація країн походження і приймаючих країн. Вектор міграційних потоків змінився, і домінуюча роль стала належати країнам Третього Світу. З 1960 року еміграція з Африки, Азії та Латинської Америки різко зросла. Протягом 1970-х років навіть довготривалі країни еміграції, такі як Італія, Іспанія і Португалія, почали отримувати іммігрантів з Близького Сходу та Африки. У 1980-х роках міжнародна міграція поширилася в Азію, і не тільки в Японію, а й у нові індустріальні країни [3, с. 4].

Найактуальніші сучасні соціологічні теорії, що включають до свого дискурсу міграційну проблематику, можна умовно розділити на дві групи.

До першої належать теорії, або навіть наукові течії, в яких міграція розглядається як засіб, що використовується акторами різного рівня для досягнення певної мети.

Друга група дослідників вбачає в міграції наслідок онтологічних процесів. Для першої групи прикладом макрорівневого підходу є теоретичні напрацювання Еммануїла Валлерстайна. Він припускає існування конкретної своєрідної історичної системи («капіталістичної світ-економіки»), темпоральні границі якої простираються від XVI сторіччя дотепер. У її просторові рамки спочатку входила Європа (або її більша частина) і Латинська Америка, а згодом, у міру свого розширення, вона охопила всю земну кулю. Її структура утворена осьовим поділом суспільної праці, що відбивається через нееквівалентний обмін між центром і периферією системи [4].

Для визначення сучасного стану міграційних процесів треба з'ясувати економічний зміст цього терміну. Український науковець Малиновська О. [5, с. 9] дає таке визначення: територіальні переміщення людей, які пов'язані з перетином певних кордонів: адміністративних чи державних. Інший вітчизняний науковець Римаренко Ю. [6, с.153] так трактує це поняття: переміщення людей (мігрантів) через кордони тих або інших територій зі зміною місця проживання назавжди або на тривалий час. Колектив авторів Лук'яненко Д., Поручник А., Столярчук Я. [7] зосереджуються на понятті міжнародної трудової міграції – обумовлене економічними причинами міжкраїнове переміщення працездатного населення в пошуках ліпших умов життя, працевлаштування та самореалізації.

Чинні Рекомендації ООН зі статистики міжнародної міграції визначають термін «міжнародний мігрант» як будь-яку особу, яка змінила країну свого звичайного проживання, розрізняючи «короткострокових мігрантів» (ті, хто змінив країну свого звичайного проживання принаймні на три місяці, але менше ніж на один рік) і «довгострокових мігрантів» (ті, хто змінив країну свого звичайного проживання принаймні на один рік) [8].

Схоже визначення надає Юридична енциклопедія: “Міграція – переселення, переміщення населення: всередині країни – внутрішня міграція населення, з однієї країни до іншої – зовнішня міграція населення” [9]. Вчений А. Романюк при характеристиці міграції виділяє 2 форми: офіційну та нелегальну. На його думку, офіційна міграція – «стан, коли людина змінює місце свого постійного проживання, включаючи і переїзд на постійне проживання за кордон, на підставі офіційного дозволу сторони, яка приймає; а нелегальна міграція відбувається, відповідно, коли такого дозволу немає» [10, с. 21- 22].

Таблиця 1.1 – Визначення терміну «міграція» науковцями

Малиновська О.	територіальні переміщення людей, які пов’язані з перетином певних кордонів: адміністративних чи державних.
Римаренко Ю.	переміщення людей (мігрантів) через кордони тих або інших територій зі зміною місця проживання назавжди або на тривалий час.
Лук’яненко Д., Поручник А., Столярчук Я.	міжнародна трудова міграція – обумовлене економічними причинами міжкраїнове переміщення працездатного населення в пошуках кращих умов життя, працевлаштування та самореалізації.
Юридична енциклопедія	переселення, переміщення населення: всередині країни – внутрішня міграція населення, з однієї країни до іншої – зовнішня міграція населення
М. Пулен	це зміна країни звичного місця проживання”, тобто місце виїзду та в’їзду – дві різні країни, а в ході міграції перетинається як мінімум один кордон.
М. Окольські	термін “міграція” використовується тоді, коли увага приділяється мотиву остаточного переселення

Джерело: складено автором на основі [5, с. 9; 6, с.153; 7; 1; 11; 12]

Дослідник М. Пулен пропонує розглядати міграцію у двох вимірах: просторовому та часовому. В такому випадку «просторова міграція – це зміна країни звичного місця проживання», коли в ході міграції перетинається як мінімум один кордон. А розглядаючи часовий критерій, то тут міграція вже корелюється з визначенням звичного місця проживання індивіда, для чого встановлюється тривалість та причини проживання у відповідному місці [11, с. 14-15].

У свою чергу М. Окольські твердить, що термін “міграція” використовується тоді, коли увага приділяється мотиву остаточного переселення. Такий підхід є дещо застарілим; автор пропонує розглядати міграцію в контексті ширшого поняття “рух”, що включає розмаїтість типів та форм людської мобільності, які взаємопереплітаються та переходять одні в одні [12, с. 51].

Ми будемо розуміти під терміном «міграція» - переміщення населення як всередині країни, так і за її межами.

Підбиваючи підсумки, можна визначити, що термін «міграція» є багатоаспектним та залежить від конкретної мети, тривалості переміщення та інших факторів, що і зумовлюють визначення цієї економічної категорії.

З 2014 р. спостерігається збільшення українських трудових мігрантів, які прямують до країн ЄС. За підсумками 2019 р. 660 тис. громадян України отримали дозволів на проживання для здійснення оплачуваної діяльності у державах-членах. Це означає, що ці українські громадяни стали найбільшою іноземною робочою силою в країнах ЄС. Це свідчить про значну залежність економік держав-рецепієнтів від українських працівників. Доказом також стала значна нестача робочої сили, яку ми спостерігали пандемії COVID-19, під час якої ЄС заклав кордони.

Окреме питання – це міграція українців до Європи у пошуках безпечного місця в умовах військового стану. За перший місяць війни виїхало близько 2 млн. громадян. Повернення їх до України під питанням. Багато країн ЄС відчують брак працівників не лише робочих спеціальностей, а й кваліфікованої робочої сили, зокрема вчителів та медиків, робота яких не є високооплачуваною в Україні. Держави сприяють українцям у вивченні місцевих мов, щоб вони підтвердили свої дипломи і працювали за спеціальністю.

1.2 Передумови та види міграційних потоків

Рівень життя населення загалом, його різкі кількісні й структурні зміни утворюють передумови формування міграційного потенціалу. Однак між міграційним потенціалом великих територіальних одиниць – країн, регіонів, типів поселень – та фактичною міграційною поведінкою окремих особистостей (родин) існує різниця, яка під дією системних та ситуаційних чинників може збільшуватися або зменшуватися. Економічні чинники – безумовно, дуже важливі – діють у певному ментальному середовищі, що посилює чи послаблює їхній вплив. У цьому контексті варто звернути увагу на Польщу, яка є не тільки центром тяжіння українських заробітчан, а й визнаним лідером Східної Європи за темпами та якістю реформ, за параметрами економічного розвитку загалом. Попри все це, попри задоволеність поляків своєю владою, рівнем життя та ситуацією в країні велика їх частина прямує до більш розвинених країн ЄС у пошуках кращої роботи, вищих доходів та ліпшого життя. Саме для заміни емігрантів і заповнення звільнених ними робочих місць шукають українських працівників польські роботодавці. Аналогічна ситуація складається і в Чехії, Словаччині, в країнах Балтії. Натомість угорці, попри своє відставання і в реформах, і в рівні життя, і в економічній динаміці загалом зовсім не демонструють таку мобільність. Це дає підстави говорити і досліджувати специфічний етнічний чи національний потенціал мобільності, доволі стабільний та інерційний. З огляду на те, що українці ще за часів СРСР охоче зголошувались працювати на різноманітних «будівництвах комунізму», на тимчасову і навіть вахтову роботу у північно-східних регіонах тощо, їм загалом притаманна висока потенційна мобільність, а отже, за інших рівних умов вони більше налаштовані на роботу в інших країнах, ніж, скажімо, білоруси, угорці або болгари [1].

Отже, мотивація до міграції є не безпосереднім відбитком рівня зовнішніх умов, а специфічною реакцією людини, що формується під тиском одночасно їх відображення у свідомості соціуму, до якого вона себе відносить, та їх індивідуальної інтерпретації. При цьому слід розрізняти вербальне

ставлення до міграції, настанови й реальні дії. Українці відповіді щодо гіпотетичної міграції часто використовують для виразу не своїх реальних намірів, а оцінки стану справ у рідній країні сьогодні та у перспективі, недовіри державі та її керівництву. Говорячи про чинники реалізації міграційного потенціалу, важливо враховувати, що навіть активного бажання недостатньо. Важливим чинниками міграції виступають:

- високий рівень поінформованості;
- наявність міжтериторіальних зв'язків;
- специфіка особистості і характеру людини;
- досвід родинної, сусідської та общинної міграції;
- режим сприяння трудовій міграції суб'єктів-реципієнтів;
- мовні бар'єри, конфесійні особливості тощо.

Таким чином, фактична міграційна поведінка окремої особи є результатом її суб'єктивної оцінки умов власного макросоціального середовища (світ, країна, регіон, етнос, конфесія тощо), мікросередовища (трудова колектив, коло друзів, сім'я) і самої себе, а також вибору особистих стратегій життєіснування на основі схильностей, здібностей та рис характеру [1].

Важливим чинником орієнтації на трудову міграцію та еміграцію виступає низький рівень залучення працівників до процесів регулювання трудових відносин. Пересічний український працівник не відчуває себе поважним учасником економіки та трудових відносин. Більшість працюючих оцінюють ставлення до себе на роботі як до витратного матеріалу, єдиним виходом у переважній більшості конфліктів інтересів та ситуацій вони бачать власне звільнення. Тобто необхідна умова сучасного соціального розвитку – залучення людини до відносин, учасниками яких вона є, в країні знаходиться на низьких щаблях розвитку. Механізми представництва та колективного захисту в країні не працюють належним чином. Апеляція працівника до суду, профспілок чи інших сторонніх осіб навіть у випадку винесення вердикту на його користь зазвичай провокує подальші непримиренні ворожі стосунки із

адміністрацією і навіть з колегами. Більшістю населення власність та влада розуміються в архаїчній нероздільності та безвідповідальності, що виправдовує зневажливе ставлення до «невласників» та «невладників», породжує щодо них одночасно відчуття і непоступності, і абсолютної свавільності. Будь-які обмеження щодо цього не сприймаються не тільки учасниками конфлікту, а й сторонніми спостерігачами.

У науковій літературі виділяють такі види міграції, як зовнішня і внутрішня, зворотна і незворотна, добровільна і примусова, організована і.

Додатково можна виділити такі форми міграції населення, як епізодична, маятникова, сезонна і незворотна. Сутність епізодичної міграції полягає у переміщенні громадян із метою вирішення ділових питань, рекреаційних поїздок, що можуть мати характер нерегулярних у часі та не обов'язково в одному і тому ж напрямі. Маятникова міграція характеризується своєю постійністю в інтервалах часу та в напрямі певних населених пунктів. Сезонна міграція – це тимчасова робота працездатного населення працювати на певний проміжок часу з метою збереження основного місця роботи. Для незворотної міграції характерною ознакою є зміна постійного місця проживання [14, с. 22–24].

У своїх наукових публікаціях А. Адеподжу розділяє міграцію на короткотермінову (менше двох років), середньотермінову (від двох до десяти років), довготермінову (більше десяти років) та постійну (понад двадцять років) [15, с. 106]. Учений А. Ічдуйгу класифікує учасників міжнародної міграції на:

- 1) постійних переселенців;
- 2) тимчасових робітників, контрактників;
- 3) тимчасових працівників-професіоналів;
- 4) нелегальних працівників;
- 5) осіб, що шукають притулку;
- 6) біженців;
- 7) транзитних мігрантів [16, с. 133].

Згідно з визначенням міграційних процесів, міжнародна організація ООН класифікує учасників міжнародної міграції так:

- 1) іноземці, які перебувають у країні з метою отримання освіти;
- 2) мігранти, які приїхали отримати тимчасовий заробіток;
- 3) мігранти, метою яких є об'єднання або пошук і створення нової сім'ї;
- 4) мігранти для постійного проживання;
- 5) іноземці, що входять до особливої категорії таких мігрантів, як біженці [17, с. 38].

Вагомого значення набуває циклічна міграція, що характеризується довгостроковою мобільністю громадян між різними країнами світу. Варто зауважити, що раніше циклічна міграція мала короткотермінову ознаку, однак, починаючи з 2007 року, вона відрізняється від процесу, коли вони повертаються додому, формуючи при цьому закритий цикл. Унаслідок відкритості кордонів та інструментів комунікації, обмін робочою силою відбувається в єдиному економічному середовищі. Тому визначення циклічної міграції трансформовано внаслідок сучасного етапу становлення економічних, соціальних та політичних відносин у суспільстві, де основною рисою циклічної міграції стала повторюваність [18, с. 3]. Відрізняючи циклічну міграцію від маятникової, слід окреслити критерії щодо переміщення мігрантів. Маятникова міграція характеризується регулярністю або повторюваністю переміщення осіб із метою до тієї ж країни, тоді як для циклічної міграції характерними є одноразові, багаторазові регулярні чи нерегулярні переміщення до різних країн на різні місця праці з постійним поверненням додому. Специфічним видом є ротаційна трудова міграція, що характерна для роботи на одному місці, але вона розподіляється між кількома мігрантами, що по чергової прибувають до місця роботи. Цей підвид міграції слід віднести як до маятникової, так і до циклічної. Він може бути характерним для співробітників транснаціональних корпорацій.

За географічної приналежності міжнародну трудову міграцію слід диференціювати:

- 1) за дистанцією (регіональна, міжрегіональна, внутрішньоконтинентальна, міжконтинентальна);
- 2) за переміщенням (північ – південь, схід – захід, південь – північ та ін.);
- 3) за населеним пунктом (село – місто, місто – село, місто – місто, село – село).

Найчастіше міграція є трудовою. Якщо окремо розглядати класифікацію цього виду міграційних потоків, то більшість дослідників розглядають трудову міграцію як тимчасову, однак на сучасному етапі глобального економічного розвитку дуже частими є випадки переформатування трудової міграції в постійну через неповернення трудових мігрантів. Якщо вони змогли успішно інтегруватись в економічне та соціальне середовище країни-реципієнта, можуть отримати документи резидента або громадянина, а потім використовують програмами об'єднання сімей. Таким чином, ми все частіше спостерігаємо трансформацію тимчасової трудової міграції в постійну. [19]

Згідно з Міжнародною організацією з міграції (МОМ), тимчасова міграція буває:

1. Довготривала (у випадку, коли термін міграції більше одного року).
2. Короткотривала (у випадку, коли термін міграції менше одного року, але не менше, ніж на три місяці) [20, с. 498].
3. Сезонна – міграція, пов'язана з виконанням сезонних робіт (наприклад, будівництво або робота у сільському господарстві). Науковець К. Ньюленд вважає сезону міграцію як один із підвидів циклічної міграції [21, с.1].
4. Крокова міграція є характерною для українських трудових мігрантів: коли вони в першій країні ЄС не можуть знайти роботу, то мають переміщатись до іншої, не повертаючись до країни-донора. Таким чином, трудовий мігрант постійно мігрує між країнами, поки не знайде бажаного місця праці.
5. Маятникова міграція. Цей вид міграції деякі українські дослідники (Васильченко, Гриненко, Гришнова, Ровенчак) вбачають як щоденні або

щотижневі поїздки людей з місць проживання до місця зайнятості й у зворотному напрямі [22], [23]. Польські вчені Фіхель і Окольські розглядають термін «маятникова міграція», в контексті тимчасового виду міграції як незавершеної міграції з Польщі до країн Західної Європи після скасування візового режиму між Польщею та ЄС [24, с. 186]. Хайн де Хаас у своєму дослідженні потоків марокканських мігрантів також застосовує термін «маятникова міграція» до нерегулярної міграції з Марокко до ЄС і назад, з певною періодичністю.

Таким чином, передумовами міграційних процесів можуть ставати різні фактори, які впливають на мету, тривалість міграції, її форми та види. В науковій літературі не існує чіткої класифікації форм міграції. Нами було розглянуто декілька найбільш поширених. Міжнародна трудова міграція, яка є основним видом світової міграції XXI століття, тому ми окремо дослідили класифікацію цієї форми.

1.3 Історичні аспекти взаємодії України та ЄС

Європейський Союз є головним партнером України як в торговельних відносинах, так і в напрямку міграційних потоків. Тому важливим є з'ясування основних етапів розвитку взаємодії України з ЄС.

Шлях України до ЄС є природним, цивілізаційно обумовленим явищем. Однак, євроінтеграція не є лінійним процесом – складна еволюція відносин містить «етапи гальмування», спроби згорнути євроінтеграційний курс, а також успіхи, проблеми і драматичні події. Загалом відносини Києва і Брюсселя можна умовно розділити на два етапи.

Етап співробітництва і партнерства (1991-2014рр.). Цей період характеризується становленням загального політичного діалогу, відтворенням системи партнерських відносин у різних сферах, формуванням договірно-правових засад співробітництва, поступовим утвердженням євроінтеграційного курсу України.

Політико-дипломатичні контакти Києва і Брюсселя, започатковані у грудні 1991р., коли Україна, роблячи перші кроки на світовій арені, вбачала будівництво відносин з ЄС на засадах повномасштабної інтеграції. Поступово здійснювалося законодавчо-правове забезпечення інтеграції до ЄС.

1. Постанова Верховної Ради «Про основні напрями зовнішньої політики України» наголошує на «відновленні давніх політичних, економічних, культурних, духовних зв'язків України з європейською цивілізацією... інтегруванні її господарства до загальноєвропейського... економічного простору» [25].

2. 11 червня 1998р. була утверджена Указом Президента «Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу», яка проголошувала стратегічною метою «входження держави до європейського політичного, економічного і правового простору [26]. У документі задекларовано: «національні інтереси України потребують утвердження України як впливової європейської держави, повноправного члена ЄС».

3. Стратегічні наміри України на європейському напрямі були відтворені в Законі «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010р.

Паралельно в цей період формувалися договірно-правові засади партнерства Україна-ЄС. 14 червня 1994р. ЄС і Україна уклали Угоду про партнерство і співробітництво (УПС). Цей документ, розрахований на 10 років, передбачав для України масштабну внутрішню трансформацію у політичній, економічній та торговельній сферах. Але, на відміну від аналогічних угод про асоціацію, укладених ЄС з країнами Центрально-Східної Європи та Балтії у 1991-1996рр., УПС не містила перспектив членства в ЄС. Її цілі мали тактичний характер і обмежувалися забезпеченням політичного діалогу, розвитком політичних відносин, сприянням взаємній торгівлі та підтримці внутрішніх реформ в Україні. УПС складалася з 10 розділів (109 статей і п'ять додатків) і охоплювала співпрацю України з ЄС у сферах енергетики, торгівлі та інвестицій, юстиції та внутрішніх справ, адаптації

законодавства України до норм ЄС, охорони довкілля, транспорту, науки, космосу, транскордонного співробітництва тощо [27].

Наступним кроком у розвитку відносин Києва і Брюсселя стало ухвалення у грудні 1999р. Спільної стратегії ЄС щодо України⁸. Документ містив ряд важливих положень:

- встановлювалося стратегічне партнерство між ЄС та Україною, що ґрунтується на спільних цінностях та інтересах;
- Україну названо визначальною «дієвою особою в регіоні», а її незалежність і стабільність віднесено до найбільших досягнень нової Європи;
- Євросоюз визнав європейські прагнення та вітає проєвропейський вибір України;
- зафіксована готовність ЄС підтримувати політичні та економічні перетворення в Україні з метою подальшого зближення сторін;
- співробітництво між Києвом і Брюсселем має здійснюватися за чітко визначеними напрямками: зміцнення демократії, верховенства права в Україні; підтримка процесу економічних перетворень в Україні; співробітництво для зміцнення стабільності і безпеки в Європі, партнерство у сферах охорони довкілля, енергетики, ядерної безпеки, юстиції та внутрішніх справ, регіональна та транскордонна взаємодія з сусідніми країнами тощо.

21 лютого 2005р. в рамках ЄПС було підписано План дій Україна-ЄС, розрахований на три роки [28]. Укладений документ був короткостроковою та проміжною рамковою програмою і загалом не відповідав стратегічним інтересам України. План дій передбачав активізацію політичних, економічних, культурних відносин, спільну відповідальність у запобіганні та врегулюванні конфліктів. Документ закріплював можливість участі України у ключових аспектах політик і програм Євросоюзу. Також передбачалося поглиблення політичного співробітництва, взаємне відкриття економік та зменшення торговельних бар'єрів, можливість укладення нової посиленої угоди.

Проте, реалізація Плану дій виявила проблеми, які вже тоді набули хронічного характеру. З одного боку, спостерігалось певне просування на

шляху євроінтеграції, зокрема, інтенсифіковано політичний діалог, укладено ряд важливих угод у торговельно-економічній, енергетичній сферах, у сфері юстиції, міграційній політиці. Але, з іншого боку, стан виконання Плану не можна назвати задовільним [29]. Більшість пунктів документа перебували на різних стадіях реалізації, серед яких традиційно проблемні для України — судова та антикорупційна галузі.

Основними віхами цього етапу взаємовідносин Україна – ЄС були такі:

- Липень 2005р. Україна в односторонньому порядку скасувала візи для громадян держав-членів ЄС і Швейцарії.

- Грудень 2005р. На IX саміті Україна-ЄС прийнято рішення про надання Україні статусу країни з ринковою економікою, відзначено посилення співпраці з ЄС у сфері Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС (СЗППБ), підписано Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва в енергетичній сфері.

- Січень 2006р. Україна приєдналася до Групи держав проти корупції Ради Європи (GRECO).

- Червень 2007р. Україна та ЄС уклали угоди про спрощення візового режиму та реадмісію.

- Лютий 2008р. Київ підписав протокол про вступ до СОТ.

- Травень 2009р. За пропозицією Польщі та Швеції ЄС започаткував нову зовнішньополітичну ініціативу — Східне партнерство, в якому взяли участь Україна, Молдова, Білорусь, Вірменія, Азербайджан і Грузія. Новий формат передбачав співпрацю як на двосторонньому, так і на багатосторонньому рівнях, укладення нових угод з країнами-учасницями.

- Березень 2012р. Парафування Угоди про асоціацію Україна-ЄС20.

Другий етап «політична асоціація і економічна інтеграція» розпочався у 2014р. і триває нині. Цей період відзначається набуттям нової якості партнерства Україна-ЄС в рамках Угоди про асоціацію, спільним протистоянням російській агресії, остаточним утвердженням і нормативно-правовим закріпленням незворотності євроінтеграційного курсу України. Це

складний, суперечливий і драматичний період відносин Києва і Брюсселя, характер якого обумовлюється комплексом впливових чинників. Серед них слід виокремити три головні:

- у 2014р. розпочалася широкомасштабна збройна агресія Росії проти України – було анексовано Крим і окуповано території на Сході України. Це кардинально змінило стан відносин в умовному «трикутнику» Україна-ЄС-РФ, і в цілому ситуацію в Європі;

- Революція Гідності змінила політичний режим в Україні. Однією з причин було те, що на Вільнюському саміті Східного партнерства 29 листопада 2013р. Президент України В.Янукович відмовився від підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Революція утвердила європейський вибір країни. Проте досить потужні проросійські сили залишилися на політичній арені України;

- гостро ускладнилася ситуація в ЄС – йдеться про пік масштабної міграційної кризи (2015р.), започаткування процесу виходу Великої Британії з ЄС, активізацію тероризму в Європі, що не могло не позначитися на відносинах Україна-ЄС в цілому.

Говорячи про якісні зміни в системі відносин Україна-ЄС в зазначений період, слід згадати про ряд важливих подій стратегічного значення. Отже, 11 червня 2017р. набув чинності безвізовий режим поїздок українських громадян до країн Євросоюзу. Цьому передувало виконання Україною всіх критеріїв у рамках Плану дій щодо візової лібералізації, що було завершено у грудні 2015р. [30]

Іншим важливим кроком України стало утвердження незворотності її європейського курсу. У червні 2017р. Верховна Рада ухвалила зміни до Закону «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», якими закріплено курс України на вступ до НАТО. У 2018р. Президент П.Порошенко висунув ініціативу щодо закріплення в Конституції курсу до ЄС і НАТО і 7 лютого 2019 р. Верховна Рада ухвалила зміни до Основного Закону щодо

стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС і НАТО.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом є фундаментом взаємодії між нашими країнами. Це програма радикальних реформ у різних секторах і галузях українського суспільства та економіки, а ступінь її виконання та імплементації – це індикатор ефективності євроінтеграційного курсу України [31]. Угода є найбільш масштабним за всю історію відносин Україна-ЄС, юридично зобов'язуючим двостороннім договором. Він містить 486 статей, які згруповані у сім розділів, 44 додатки та три протоколи, які є невід'ємною частиною Угоди. Європарламент і Верховна Рада України синхронно ратифікували Угоду 16 вересня 2014р. А 1 вересня 2017р. Угода набула чинності.

Проводячи оцінку стану і перспектив відносин Україна-ЄС на нинішньому етапі в контексті виконання Угоди, можна стверджувати, що існує певний перелік проблем, що мають характер постійних і залишаються актуальними на перемовинах між країнами. Серед них уже згадані проблеми корупції, реформи державного управління і судової системи, повільні темпи реформ в інших сферах, неналежне дотримання Україною її зобов'язань та ін. Важливим у цьому плані є те, що задекларований євроінтеграційний курс, на жаль, поки не вдалося належним чином конвертувати в позитивні та відчутні для громадян політичні, соціально-економічні зміни. Водночас, у внутрішній політиці влада не позбавилася використання засобів і методів, відмінних від європейських принципів і стандартів. Загалом це послаблює європейську ідею всередині країни і викликає у ЄС «втому» від України.

23 червня 2022 р. лідери 27 країн-членів ЄС ухвалили рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС.

Надання Україні цього статусу офіційно запустило процес набуття Україною членства в ЄС. В подальшому всі етапи підготовки до вступу передбачають завершення глобальної трансформації всіх сфер, що

створюватиме умови, коли країна житиме за принципами Євросоюзу та його законами, які спрямовані на захист кожного громадянина та бізнесу.

Статус кандидата також відкриває для України можливість отримання фінансової допомоги та інших заходів підтримки у процесах трансформації суспільства, соціальної сфери, правової системи та структури економіки на шляху до євроінтеграції. Це також є актуальним в умовах повномасштабної війни, коли України постійно потребує фінансової та військової підтримки.

Висновки до розділу 1

Міграція є визначальним проявом процесу глобалізації, має об'єктивний характер і навряд чи може бути зупинена, принаймні в демократичний спосіб. Імовірно, чим далі, тим більше масштаби міграції зростатимуть, зокрема завдяки тому, що активне й мобільне населення упродовж життя декілька разів змінюватиме місце проживання, включно з країною.

На сучасному етапі спостерігається подальша інтенсифікація міграційних процесів у світі, а також трансформація їх видів та форм, розширення географії країн-донорів та реципієнтів, а також спектру загроз, які несуть із собою масові нерегульовані міграційні потоки. З огляду на це, міграційна взаємодія між державами набуває якісно нового характеру.

Було проведено аналіз теоретичного підґрунтя міграційних процесів. З'ясовано, що можна виділити 3 основні періоди в розвитку міжнародної міграції.

Було визначено, що термін «міграція» є багатоаспектним та залежить від конкретної мети, тривалості переміщення та інших факторів, що і зумовлюють визначення цієї економічної категорії. Автором проаналізовано різні погляди науковців на визначення цього терміну.

Мотивація до міграції є не безпосереднім відбитком рівня зовнішніх умов, а специфічною реакцією людини, що формується під тиском одночасно їх відображення у свідомості соціуму, до якого вона себе відносить, та їх

індивідуальної інтерпретації. Передумовами міграційних процесів можуть ставати різні фактори, які впливають на мету, тривалість міграції, її форми та види. В науковій літературі не існує чіткої класифікації форм міграції. Нами було розглянуто декілька найбільш поширених. Міжнародна трудова міграція, яка є основним видом світової міграції ХХІ століття, тому ми окремо дослідили класифікацію цієї форми.

Європейський Союз є головним партнером України як в торговельних відносинах, так і в напрямку міграційних потоків. Тому важливим є з'ясування основних етапів розвитку взаємодії України з ЄС. На сучасному етапі важливим є той факт, що Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС.

Статус кандидата також відкриває для України можливість отримання фінансової допомоги та інших заходів підтримки у процесах трансформації суспільства, соціальної сфери, правової системи та структури економіки на шляху до євроінтеграції. Це також є актуальним в умовах повномасштабної війни, коли Україні постійно потребує фінансової та військової підтримки.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

2.1 Оцінка сучасних глобальних міграційних процесів

Безпрецедентний темп змін останніх років у геополітичній, екологічній та технологічній сферах змусив деяких аналітиків і економістів використовувати такі фрази, як «епоха прискорень» [32], «четверта промислова революція» [33] та «епоха змін». Зовсім недавно пандемія COVID-19 посилила відчуття невизначеності, викликане значущими змінами, а також фізично стримував більшу частину населення світу на тривалий період часу. Пандемія дала можливість поміркувати про майбутнє глобального світу. Подібно до інших міжнародних явищ, на міграцію історично впливають геополітичні події, такі як дві світові війни, холодна війна та значні терористичні атаки (наприклад 11 вересня), які можуть ознаменувати «поворотні моменти» в управлінні міграцією, а також у ширшому дискурсі та настроях [34]. Пандемія COVID-19 є значною геополітичною подією, що виникла в результаті глобальної надзвичайної ситуації у сфері охорони здоров'я, і, хоча вона ще не закінчилася, вона вже мала глибокий вплив на міграцію та мобільність у всьому світі. Замість того, щоб дивитися лише на існуючу ситуацію, ми повинні розуміти зміни з точки зору довгострокових міграційних моделей і процесів. Значення та наслідки COVID-19 можуть бути достатньо зрозумілі та сформульовані лише тоді, коли контекстуалізовані та вкорінені в сучасних знаннях про міграцію.

Також важливо помістити міграцію та мобільність у глобальні системні трансформаційні процеси. Ключові технологічні, геополітичні та екологічні перетворення є особливо актуальними і допомагають нам краще зрозуміти стратегічні проблеми, які формують напрями міграції та впливають на державну міграційну політику.

У 2022 році стан міжнародної міграції формується також під впливом процесів в Україні, які є визначальними не лише в національному форматі, але й також на глобальному рівні. Обсяги біженців з України, їх рівень освіти, навичок та кваліфікація може стати непередбаченим важелем у трансформації трудоресурсного забезпечення у країнах Європи та Північної Америки (основні регіони міграції біженців з України).

Департамент по економічним та соціальним питанням при ООН (DESA) проводить оцінки кількості міжнародних мігрантів у всьому світі. Нижче наведена статистика спирається на оцінки цієї установи, які базуються на даних, наданих державами.

Приблизна кількість міжнародних мігрантів зростає за останні 50 років. У 2020 р. майже 281 млн. людей проживали в країні, відмінній від країни їх народження, або приблизно на 128 млн. більше, ніж 30 років тому, у 1990 р. (153 млн.), і втричі більше, ніж оцінюється в 1970 р. (84 млн.). (рис. 2.1.). Частка міжнародних мігрантів у загальному населенні світу також зростає, але лише поступово [35].

Рисунок 2.1 – Кількість міжнародних мігрантів (млн. осіб) та їх частка у загальному населенні світу (%), 1970-2020 рр. [35]

Джерело: складено автором на основі [35]

Переважна більшість людей живе в країні, в якій вони народилися. Вплив COVID-19 на глобальну популяцію міжнародних мігрантів дещо важко оцінити, однією з причин цього є те, що останні доступні дані станом на середину 2020 року [35] на досить ранній стадії пандемії. При цьому, за оцінками, COVID-19, можливо, зменшив зростання кількості міжнародних мігрантів приблизно на два мільйони. Іншими словами, якби не було COVID-19, кількість міжнародних мігрантів у 2020 році, ймовірно, становила б близько 283 мільйонів [35].

Коли ООН розглядає напрями переміщення міжнародних мігрантів, Європа є найбільшим місцем призначення для міжнародних мігрантів з загальної кількості (87 млн. мігрантів – 30,9% з загальної кількості мігрантів). Другою за призначенням є Азія (86 млн. міжнародних мігрантів - 30,5%) [36]. Північна Америка є місцем призначення для 59 млн. міжнародних мігрантів (20,9%), за нею йде Африка з 25 млн. мігрантів (8,9%). За останні роки значно зросла кількість мігрантів у країнах Латинської Америки та Карибському басейні, що робить цей регіон з найвищими темпами зростання міжнародних мігрантів і місцем призначення для 5,3% всіх міжнародних мігрантів. Близько 9 млн. міжнародних мігрантів проживають в Океанії, або близько 3,3% всіх мігрантів. Зростання кількості міжнародних мігрантів, які проживають у кожному регіоні між 2005 і 2020 роками, показано на рис. 2.2.

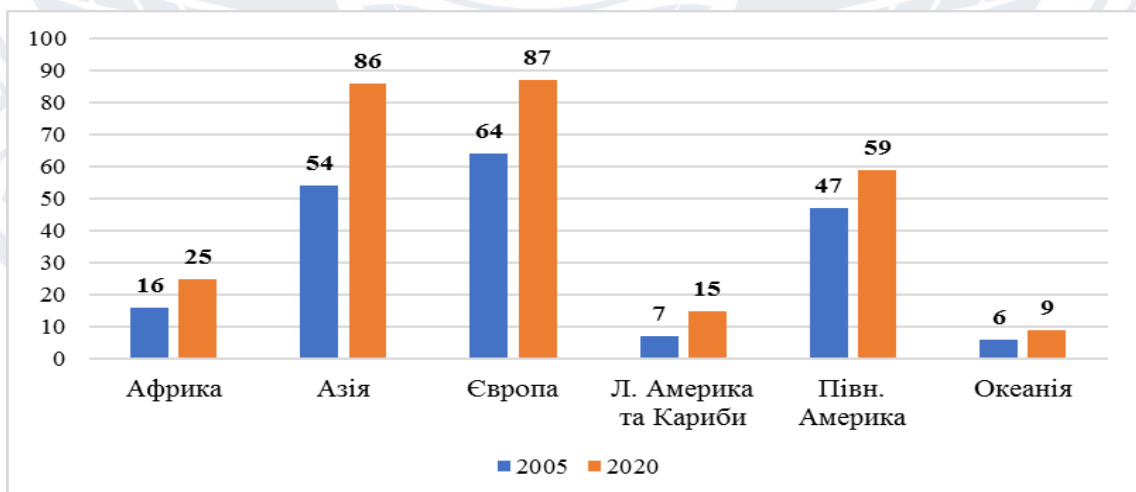

Рисунок 2.2 – Міжнародні мігранти за місцем призначення, 2005-2020 рр., млн. осіб

Джерело: складено автором на основі [36]

У гендерному розрізі, зараз у всьому світі більше чоловіків, ніж жінок серед міжнародних мігрантів і за останні 20 років цей розрив збільшився. У 2000 р. поділ між чоловіками і жінками становив від 50,6% до 49,4% (або 88 млн. чоловіків-мігрантів і 86 млн. жінок-мігрантів). У 2020 р. цей розподіл становить 51,9% до 48,0% із 146 млн. чоловіків-мігрантів і 135 млн. жінок-мігрантів. (рис. 2.3).

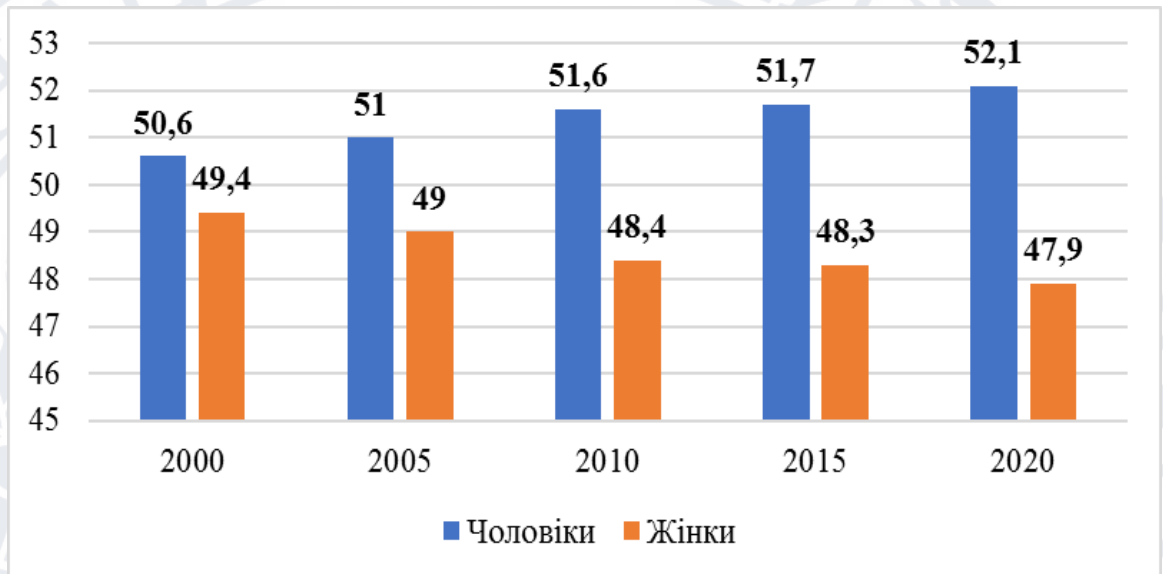

Рисунок 2.3 – Розподіл міжнародних мігрантів за полом, 2000-2020 рр.

Джерело: складено автором на основі [36]

Важливим є розуміння міграції та переміщення, а також того, як вони змінюються в усьому світі, враховуючи їхнє значення для держав, місцевих громад та окремих осіб. Людська міграція та мобільність можуть бути історично давніми явищами, які сягають корінням у найдавніші періоди історії, але їхні прояви та наслідки змінювалися з часом у міру того, як світ став більш глобалізованим.

Останніми роками це було підкреслено яскраво, оскільки COVID-19 значно впливав на міжнародну міграцію та мобільність (і багато інших аспектів сучасного суспільства), протягом 2 років після того, як ВООЗ вперше оголосив пандемію. Поточні обмеження мобільності залишаються ключовою особливістю багатьох суспільств у всьому світі, оскільки з'являються нові штами вірусів та кількість підтверджених випадків знову зростає, а поширення

вакцини дуже нерівномірно в усьому світі. Обмеження мобільності – як міжнародної, так і внутрішньої – стали однією з ключових основ реагування на COVID-19 і, незважаючи на розвиток і коливання, зберігаються досі.

Незважаючи на значний вплив пандемії на міграційну активність, на глобальному рівні спостерігаються певні зміни. Переважно мігранти оселяються в деяких регіонах (таких як Азія та Європа) набагато швидше, ніж в інших (таких як Африка, Латинська Америка та Карибський басейн); і ця тенденція, ймовірно, збережеться в довгостроковій перспективі, незважаючи на гострий вплив пандемії в останні місяці. Подібним чином статистика показує, що робочі мігранти продовжують тяжіти до регіонів з більшими можливостями в міру розвитку економіки та еволюції ринків праці, а деякі трудові мігранти мають сильну гендерну приналежність.

Глобальні дані також показують, що переміщення, спричинене конфліктом, загальним насильством та іншими факторами, залишається на рекордно високому рівні, незважаючи на додаткові труднощі зі збором даних під час пандемії. Нерозв'язні, невирішені та повторювані конфлікти та насильство призвели до збільшення кількості біженців у всьому світі. Незважаючи на те, що кілька країн продовжують надавати рішення для біженців, загалом вони були вкрай недостатніми для задоволення глобальних потреб. Крім того, за оцінками, наприкінці 2020 року було більше внутрішньо переміщених осіб, ніж будь-коли раніше. Нещодавні трагічні події в Афганістані вказують на те, що ми, ймовірно, побачимо, що кількість глобальних переселенців зросте ще більше в найближчому майбутньому, оскільки люди будуть переміщені всередині та з цієї країни протягом решти 2021 року та до 2022 року.

Окремим питанням стоїть кількість вимушених мігрантів через війну в Україні, що триває з 24 лютого 2022 р. Динаміку внутрішніх та зовнішніх переміщень українців розглянемо у наступному пункті

2.2 Динаміка міграційних потоків України в контексті євроінтеграції

Євроінтеграційний напрям зовнішньоекономічної політики України є головним і незмінним пріоритетом, активізація та поглиблення взаємовідносин між Україною та країнами Європейського Союзу здійснюється на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції.

Імплементация Угоди про асоціацію з ЄС передбачає виконання українською стороною майже 8 тис. заходів у рамках понад 2 тис. завдань. Усі вони визначені в інформаційно-аналітичній системі «Пульс Угоди», яку Уряд використовує для моніторингу прогресу виконання наших зобов'язань за Угодою загалом та у 24 сферах (секторах) співробітництва зокрема.

Найбільшого прогресу досягнуто по таким розділам, як «Політичний діалог, національна безпека та оборона», «Юстиція, свобода, безпека, права людини», «Технічні бар'єри у торгівлі» та «Державні закупівлі». Найменший відсоток виконання за розділами: «Інтелектуальна власність», «Фінансове співробітництво та боротьба з шахрайством», «Транспорт, транспортна інфраструктура, пошта та кур'єрські послуги», «Фінансовий сектор» та «Соціальна політика та трудові відносини» (рис. 2.4).

Рисунок 2.4 – Виконання Україною зобов'язань в рамках Угоди про Асоціацію: найбільший та найменший прогрес, станом на 01.10.22 р.

Джерело: складено автором на основі [37]

Угода передбачає впровадження європейських стандартів у сфері виробництві харчових продуктів, санітарних та фітосанітарних норм, забезпечення безпеки транспорту, встановлення екологічних вимог та проведення інших реформ, які переносять фундаментальні цілі Угоди на секторальний та операційний рівні та наближають рівень життя українців до європейського.

У 2020 році завершили розпочату в 2014 році реформу децентралізації, яка сприяла збільшенню економічних, соціальних, інвестиційних можливостей регіонів. В Україні створено майже 900 ЦНАПів, що надають зручні державні послуги нашим громадянам. Ми провели реформу сфери державних закупівель шляхом імплементації європейських правил у цій сфері. Відтепер держзакупівлі відбуваються лише через електронну систему ProZorro, мінімізуючи людський фактор і можливість корупції.

Україна продовжує досягати значних успіхів у сфері цифрової трансформації. Платформою «Дія» користуються понад 14 мільйонів громадян України. Доступні цифрові послуги зростають. З серпня 2021 року вона була однією з перших країн за межами ЄС, яка випустила цифрові сертифікати Covid-19, визнані еквівалентними сертифікатам, виданим органами держав-членів ЄС і дозволені для подорожей до ЄС та по всьому ЄС. Закон про електронні комунікації та Закон про національний регулятор телекомунікацій, які набули чинності в середині лютого 2022 року, були необхідними кроками на шляху до глибокої реформи галузі та наближення до Єдиного цифрового ринку ЄС. Виконується план щодо електронних довірчих послуг. Деякі законодавчі та інституційні прогалини все ще потребують усунення, зокрема введення в дію нових повноважень нового телекомунікаційного регулятора [38].

Торговельні потоки між Україною та ЄС завжди відігравали важливу роль у міжнародній торгівлі України. Однак, якщо порівнювати дані за 2012 і 2021 роки, експорт до європейських країн становив трохи більше чверті від

загального обсягу, а імпорт – майже третина. У 2021 році частка ЄС значно зросла (рис. 2.5).

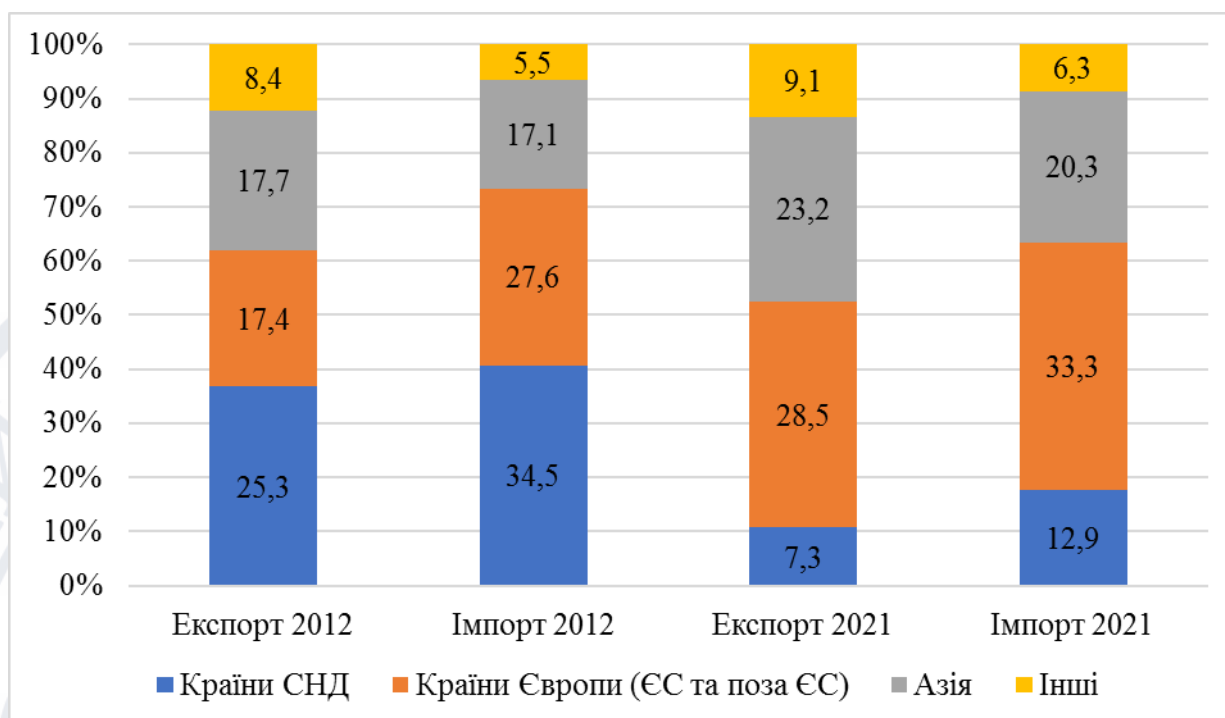

Рисунок 2.5 – Структура зовнішньої торгівлі України за регіонами світу, млрд. дол. США та %, 2012, 2021 рр.

Джерело: складено автором на основі [38]

Слід зазначити, що переорієнтація зовнішньоторговельних потоків нашої країни протягом останніх років відбулася не лише за рахунок активізації інтеграційного співробітництва з ЄС. Основними визначальними стали обмеження українського експорту на ринки Митного союзу, насамперед з боку Російської Федерації. Це призвело до зменшення українського експорту до країн СНД. Також негативно вплинули військові дії та окупація в Донецькій та Луганській областях, внаслідок чого на більшості підприємств, продукція яких йде на експорт, призупинено виробництво. Загальний внесок цих регіонів склав 46% у загальних темпах падіння експорту.

Унаслідок такого асиметричного впливу процесу лібералізації торгівлі на різні сектори економіки структура українського експорту в ЄС має сировинну орієнтацію (рис. 2.6).

Рисунок 2.6 – Структура товарного експорту з України до країн ЄС за 2021 р.

Джерело: складено автором на основі [39]

Дані рис. 2.6. свідчать, що представники українського агробізнесу та харчової промисловості змогли найбільше отримати вигоду від лібералізації зовнішньої торгівлі з ЄС. Було подвоєно обсяги експорту за групою харчових продуктів та на 250% збільшився експорт за тваринних і рослинних олій та жирів (соняшникова олія).

Позитивна динаміка збільшення зовнішньої торгівлі між Україною та ЄС свідчить про підвищення рівня партнерства та наявність потенціалу для подальшої співпраці. Водночас якісні та структурні характеристики зовнішньої торгівлі України з ЄС свідчать про наявність серйозних проблем у цій сфері, які потребують невідкладного вирішення. Йдеться насамперед про існуючий диспаритет зовнішньої торгівлі між Україною та ЄС.

Вплив торгової лібералізації на європейський експорт до України (рис. 4) проявляється в іншому: основні групи українського товарного експорту до країн ЄС зменшились внаслідок девальвації гривні, падіння доходів та зниження платоспроможного попиту. За підсумками 2021 р. структура експорту з ЄС до України виглядає таким чином (рис. 2.7).

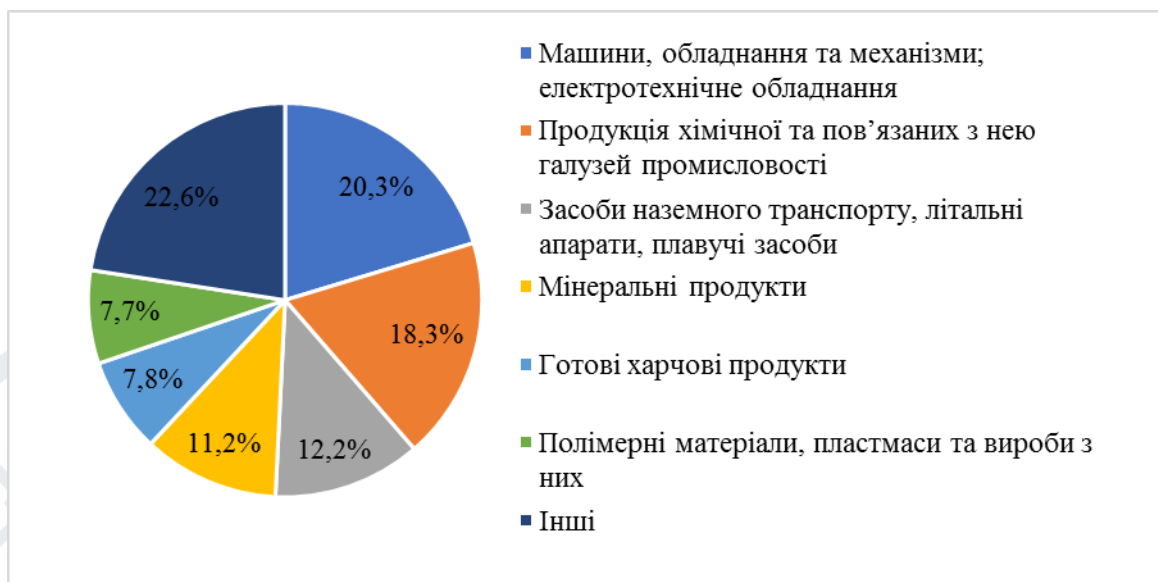

Рисунок 2.7 – Структура товарного експорту з країн ЄС до України за 2021 р.

Джерело: складено автором на основі [39]

За даними Держстату України, в останні роки найбільші обсяги експорту до ЄС мали сільськогосподарська продукція (зернові та олійні), мінеральні продукти та метали (рис. 2.6), а імпорту – високотехнологічні товари та складні хімічні сполуки. (рис. 2.7).

На діаграмах видно, що український агробізнес та харчова промисловість отримали найбільшу користь від відкриття європейського ринку, оскільки вони змогли подвоїти експорт за групами продуктів харчування та збільшити експорт майже у 2,5 рази за групою тваринних та рослинних олій та жирів (переважно соняшникова олія).

Усупереч побоюванням багатьох фахівців і представників українського бізнесу, утворення ЗВТ з ЄС не стало системним чинником пригнічення українського виробництва, оскільки загалом експорт ЄС-27 у 2019р. лише на 3,6% перевищував його показник за 2013р., коли угоди ЗВТ не існувало. Однак, з іншого боку, ЗВТ з ЄС досі не спромоглася стати і системним чинником розвитку для більшості секторів української економіки, який би сприяв покращенню її структури, загальному піднесенню конкурентоспроможності та диверсифікації економічної діяльності та спектра

присутності на ринках. Звідси впливає актуальність перегляду деяких акцентів торговельної політики у відносинах з ЄС.

Активізувались відносини України та ЄС після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України. З моменту російської агресії ЄС, країни-члени та фінансові установи мобілізували понад 19 мільярдів євро на фінансову, гуманітарну, надзвичайну та бюджетну підтримку для України, а також готується до 3 мільярдів євро додаткової макрофінансової допомоги.

Це включає 2,2 мільярда євро макрофінансової допомоги ЄС і 120 мільйонів євро бюджетної підтримки, які вже виплачені, і ще 5 мільярдів євро макрофінансової допомоги, які мають бути виплачені цього року. У рамках зобов'язань, взятих на травневій конференції Stand up for Ukraine та міжнародній донорській конференції високого рівня, 5 вересня було підписано додатковий пакет бюджетної підтримки на 500 мільйонів євро, щоб допомогти Україні задовольнити нагальні потреби сектору житла, освіти та сільського господарства на місцях. ЄС виділить 100 мільйонів євро на відновлення пошкоджених шкіл.

Було прийнято надзвичайний пакет у розмірі 330 мільйонів євро, спрямований на нагальні потреби внутрішньо переміщених осіб, а також на підтримку незалежних ЗМІ та громадянського суспільства, тоді як попередні поточні проекти вартістю 185 мільйонів євро були скориговані для задоволення нагальних потреб на місцях .

Додатково 2,6 млрд євро виділено в рамках Європейського фонду миру на поставку військової техніки для Збройних Сил України.

Комісія виділила 335 мільйонів євро на програми гуманітарної допомоги в Україні, які будуть реалізовувати гуманітарні партнери на місцях. Крім того, понад 66 200 тонн натуральної допомоги на суму 425 мільйонів євро було доставлено в Україну від держав-членів ЄС та третіх партнерів через Механізм цивільного захисту ЄС. Це включає в себе через запаси надзвичайних ситуацій RescEU, медичне та спеціалізоване обладнання на суму понад 24 мільйони

євро для боротьби з ризиками для здоров'я населення, такими як хімічні, біологічні, радіологічні та ядерні загрози для України.

ЄС також успішно скоординував 1000 медичних евакуацій українських пацієнтів через свій Механізм цивільного захисту, щоб надати їм спеціалізовану медичну допомогу в лікарнях по всій Європі.

З початку війни ЄС посилив свою безпосередню підтримку для зміцнення кіберстійкості України, виділивши 10 мільйонів євро на обладнання, програмне забезпечення та іншу відповідну підтримку. Ще 15 мільйонів євро з пакету в 330 мільйонів євро було надано на підтримку стійкої цифрової трансформації.

У рамках ширших заходів підтримки швидкого реагування вартістю 71 мільйон євро для раннього відновлення та реабілітації ЄС також підтримує боротьбу з безкарністю в Україні за допомогою проекту вартістю 7,5 мільйона євро для підтримки розслідувань Міжнародним кримінальним судом військових злочинів, скоєних Росією. Спільна слідча група ЄС, створена з Польщею, Литвою та Україною, також підтримується Європолем та Євроюстом.

ЄС надає 23 мільйони євро на підтримку громадянського суспільства в рамках тематичних програм «Громадянське суспільство» та «Права людини та демократія». ЄС також надає підтримку через міжнародні фінансові організації, такі як ЄІБ та ЄБРР, надаючи гарантії ЄС, які дозволяють їм кредитувати український уряд та компанії, що надають життєво важливі послуги [40].

Люди, які тікають від війни в Україні, можуть отримати тимчасовий захист у будь-якій країні ЄС, включаючи дозвіл на проживання, доступ до ринку праці та житла, медичну допомогу та доступ до освіти для дітей. Питання мігрантів з України до країн ЄС стало вкрай актуальним у 2022 році. Міграційні потоки України в контексті євроінтеграційних процесів розглядаємо окремо.

Якщо ж розглядати лише Україну, як державу, з якої виїжджають, то статистика за останні 3 роки (2019-2021 рр.) свідчить про суттєве збільшення емігрантів. Що може стати причиною серйозних проблем у вигляді скорочення населення, відсутності робочої та висококваліфікованої сили, а також зниження економічних, демографічних та політичних показників [1].

З другої половини ХХ ст. закладалися передумови формування значного еміграційного потенціалу та чинники перетворення України на країну-експортера трудових ресурсів. Серед таких – високий професійний рівень та готовність до зміни місця проживання молодих фахівців, зростаючий запит на покращення умов життя та праці в умовах обмеження вільного переміщення [41]. Попри здобуту державну незалежність, нова хвиля міграції українців зберегла масовий характер, притаманний попереднім. Загальний стан відтоку населення з України, наведено на рис. 2.8.

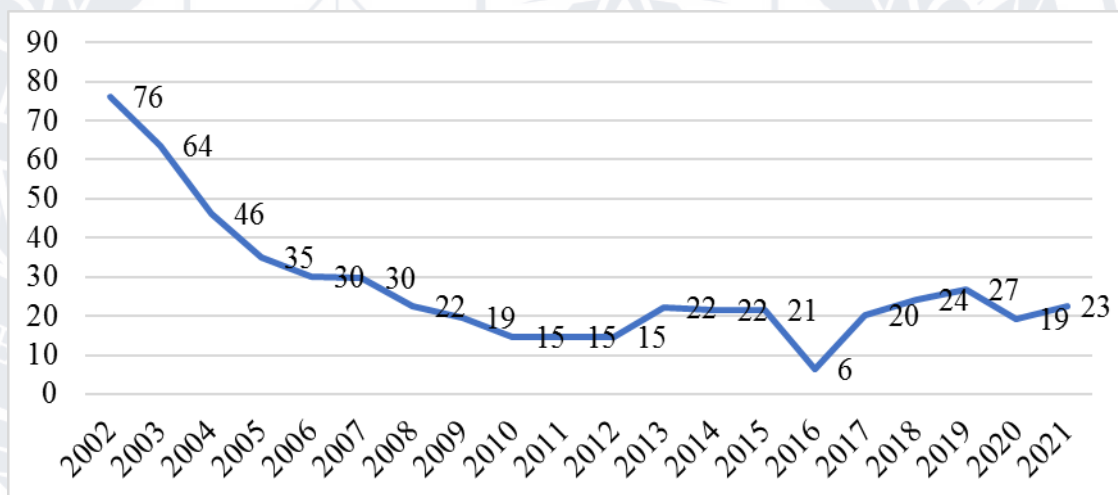

Рисунок 2.8 – Кількість вибулих міждержавних мігрантів з України (2002-2021 рр.), тис. осіб

Джерело: складено автором на основі [39]

Як бачимо, найбільш піковими у плані відтоку населення були перші роки незалежності. Найбільша хвиля еміграції в Україні спостерігалася на початку 90-х років ХХ століття і була пов'язана із розпадом СРСР, економічною та політичною нестабільністю. Однак, масовий відтік висококваліфікованих спеціалістів, тобто інтелектуальна міграція, є загрозою

соціально-економічному та інтелектуально-інноваційному розвитку країни, вимагає розробки та впровадження дієвих заходів, реалізація яких забезпечила б формування висококваліфікованих наукових кадрів, нагромадження інтелектуального капіталу, і як наслідок, підвищення науково-технічного потенціалу країни, як одного із інструментів забезпечення конкурентних переваг, економічного та соціального прогресу в умовах розвитку та поширення цифрової економіки [42].

Повноти картині додають дані про міграційний приріст населення України (рис. 2.9).

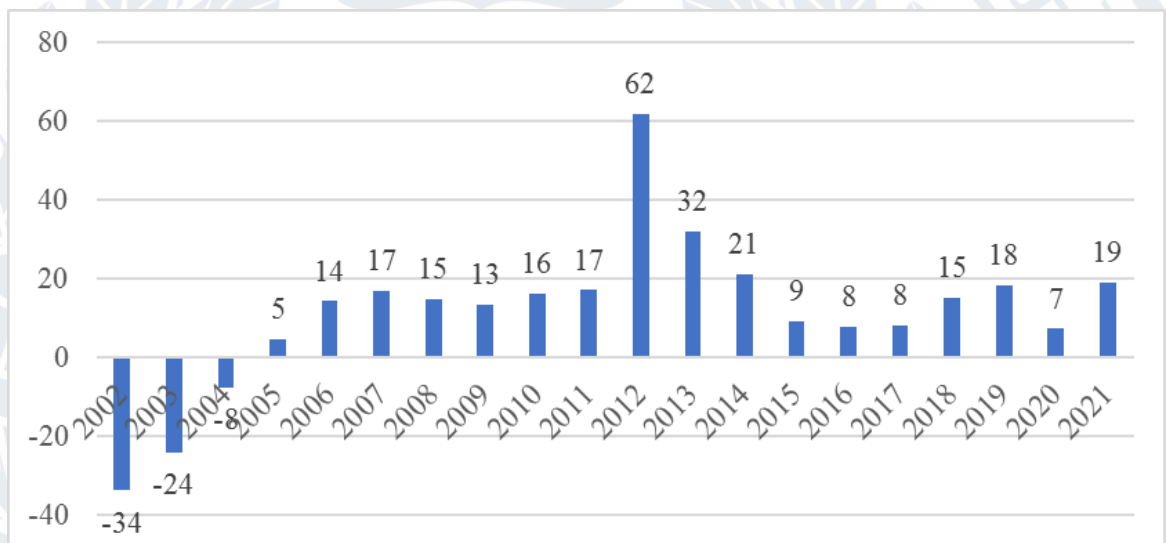

Рисунок 2.9 – Сальдо міграції України (1990–2021), тис. осіб
Джерело: складено автором на основі [39]

Від 2014 р. спостерігається збільшення масштабів трудової міграції під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх економічних та соціо-політичних чинників. Серед зовнішніх чинників найвагомішими є зростання попиту на українську робочу силу в ряді країн ЄС, передусім Польщі, Чехії та Словаччини) через процес демографічного старіння та відтік своєї робочої сили до більш заможних країн, відповідне спрощення процедур та зміна умов працевлаштування українців. Основними внутрішніми причинами активізації зовнішніх трудових міграцій є економічні негаразди. Однак останніми роками відбулося падіння курсу національної валюти по відношенню до долара та

євро (навіть за паритетом купівельної спроможності) та зросло відставання українських зарплат від європейських. Одним з чинників зовнішньої міграції визначається виїзд за кордон чоловіків з метою ухилитися від призиву до армії [43].

Українські трудові мігранти, які переїжджають до ЄС, можуть бути мотивовані різними факторами – поліпшенням рівня життя, вищою заробітною платою або економічними потрясіннями, що тривають у рідній країні. Близькість до ЄС, звичайно, також відіграє роль у виборі призначення. Україна має сухопутні кордони із чотирма державами-членами ЄС – Польщею, Угорщиною, Словаччиною та Румунією [44]. Внаслідок цього українцям відкрито широкий вибір транскордонних транспортних сполучень – від недорогих авіарейсів до маршрутних автобусів. Проте саме сухопутний кордон між Україною та Шенгенською зоною залишається головною брамою для українських трудових мігрантів; вона відома своїм високим ступенем завантаженості та неякісним станом [45].

Війна Росії проти України стала причиною найбільшої міграції у Європі в останні роки. У пошуках безпеки та захисту від військової агресії РФ від початку війни, за даними ООН, з України виїхало близько 5 мільйонів біженців. Всередині України налічується майже 7,5 мільйона внутрішньо переміщених осіб. Така численна міграція не може не вплинути як на економіку європейських країн загалом, так і на ринок праці зокрема. [46]

Згідно з даними УВКБ ООН [47], станом на 19 жовтня, починаючи з 24 лютого (початку військових дій) кордон України у сторону західних країн-сусідів перетнуло більше 11 млн. українців, у сторону Російської Федерації – 2,9 млн. (рис. 2.10).

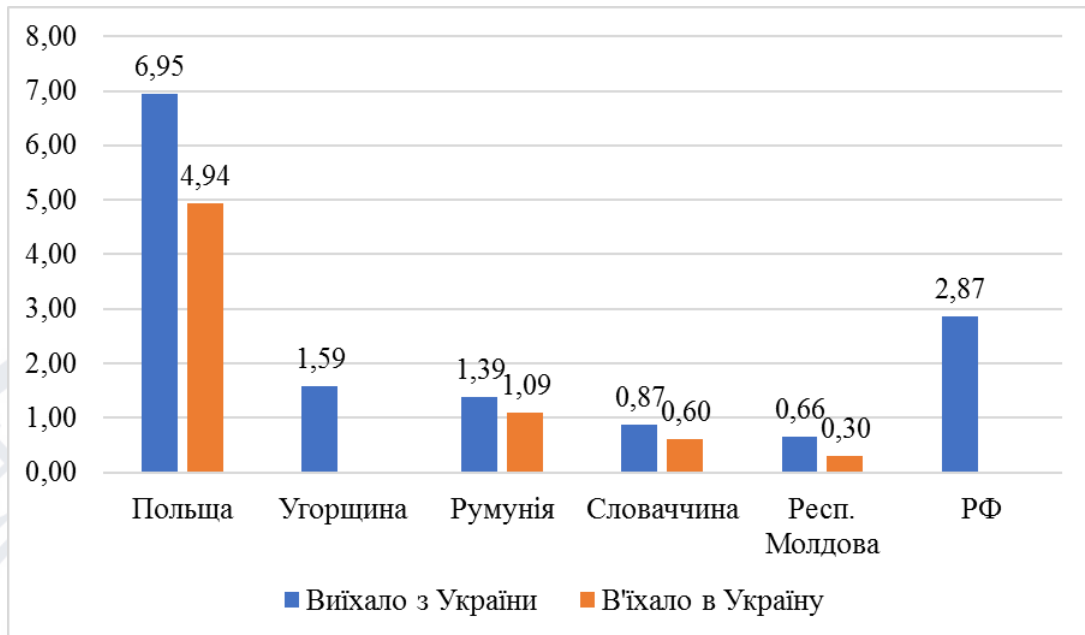

Рисунок 2.10 – Міграційні потоки з України до сусідніх країн за період 24.02.22-19.10.22, млн. осіб

* по Угорщині та РФ немає даних по кількості осіб, що вїхали до України

Джерело: складено автором на основі [48]

Закордонні компанії ще до початку війни охоче запрошували на роботу українських трудових мігрантів. Як показують дослідження gsc.ua, найбільшим попитом у європейських роботодавців користувалися українські ІТ-спеціалісти. Шукали також менеджерів із продажів, фахівців зі сфери будівництва та промисловості, медицини та фармацевтики, працівників сільського господарства, складських робітників, зварювальників та слюсарів, водіїв. Після зняття карантинних обмежень з'явився дефіцит кадрів у сфері послуг, зокрема, у готелях та ресторанах [49].

Проте українські біженці навряд чи повністю компенсують кадровий дефіцит у цих професійних галузях, адже структура пропозицій роботи для іноземних пошукачів не відповідає портрету спеціалістів, що виїхали за кордон. Наприклад, найбільше українських біженців, згідно з даними ООН, переїхало до Польщі (59,7%). Прихисток у цій країні шукають понад 2,8 мільйона осіб. Близько 90% українців, які виїхали за кордон, – це жінки і діти. Чоловіки переважно залишаються в Україні, адже під час воєнного стану існує

заборона виїзду за кордон чоловіків у віці від 18 до 60 років (за незначними винятками для деяких категорій) [50].

Зазначені міграційні процеси свідчать, що значний вплив мігрантів з України може привести до наступних проблем в українському суспільстві та економіці.

По-перше, це може вплинути на зниження внутрішнього попиту. Зі звіту Міжнародної організації з міграції, опублікованого на початку квітня 2022 р., випливає, що доходи українських внутрішніх переселенців скоротилися втричі, порівняно з довоєнними (а третина переселених сімей повністю втратила джерела доходів). Але й ті, хто нікуди не переселилися, також постраждали – їхні прибутки в середньому скоротилися вдвічі (п'ята частина залишилася без доходів). Це означає, що прибутки всіх українців скоротилися більш ніж удвічі. Додавши до цього зміну споживчих переваг (люди економлять, але перераховують для армії та волонтерів), отримуємо падіння внутрішнього попиту на традиційні товари та послуги щонайменше втричі.

По-друге, кількість мігрантів, що вже не повернуться на батьківщину неможливо передбачити. Понад 25% дітей та 20% дорослих жінок до 60 років залишили Україну за перші 2 місяці війни. І хоча, певна частина з цих мігрантів вже повернулася в Україну, деяка кількість, яку неможливо спрогнозувати, залишиться на постійне місце перебування в Європі. Таким чином, до нового навчального року ми ризикуємо втратити за кордоном понад 10% українських школярів. Це призведе до зниження навантаження вчителів та викладачів вищих навчальних закладів та згенерує нових безробітних.

Ще однією проблемою еміграції є «відтік мозку»: багато компаній евакуювали свій персонал за кордон. У цьому особливо досягли успіху ІТ-компанії, які в останні роки заробляли величезний експортний виторг для України. За ними також поїдуть їх родини, що погіршить перші дві проблеми.

Зазначені проблеми можуть призвести до значних демографічних втрат, а згодом і до економічного спаду. З одного боку, можливість, яку надає

Європа для українців – це можливість зберегти життя людей. З іншого – це можливість працевлаштування [51].

2.3 Моделювання впливу на ВВП України показників міграції та ринку праці

Проблема міграції українців стає доволі масштабним явищем за останні роки, що породжує низку інших важливих проблем і криз в економічному розвитку країни. Ріст трудової міграції одночасно із зменшенням кількості новонароджених та збільшенням кількості людей пенсійного віку веде до загострення ситуації на внутрішньому ринку праці та вимагає адекватної реакції уряду через заходи в міграційній, економічній, соціальній, зовнішньоекономічній та інших політиках. Дослідження чинників, які формують бажання громадян покинути країну в пошуках роботи за кордоном, світових міграційних тенденцій та опитування настроїв мігрантів допоможе запобігти росту шалених темпів міграції та розробленню заходів для повернення населення в Україну.

Окремим пунктом в питанні регулювання міграції та національного ринку праці є визначення впливу показників цих на рівень економічного розвитку країни.

З метою оцінки впливу міграційних потоків та факторів забезпечення рівня життя населення на рівень економічного розвитку України, запропоновано провести економіко-математичне моделювання.

Результуючим показником Y пропонуємо показник загального рівня розвитку економіки країни: ВВП (на 1 працевлаштованого, тис. дол. США, ціни 2017 р.). Попередньо проведений аналіз показників міграції, показників рівня зайнятості населення та ринку праці, показників, що характеризують рівень життя населення:

X_1 – міждержавна міграція (кількість прибулих до України, тис. осіб);

X_2 – міждержавна міграція (кількість вибулих з України, тис. осіб);

X3 – безробітне населення у віці 15-70 років (усього, млн. осіб);

X4 – середньомісячна заробітна плата штатних працівників (у розрахунку на одного штатного працівника, тис. грн);

X5 – державні видатки на освіту (загалом, % від державних видатків);

X6 – видатки на охорону здоров'я (на 1 особу, дол. США);

X7 – самозанятість населення (% від загальної кількості працевлаштованого населення).

Джерелом статистичних даних є Державний комітет статистики України, Міжнародна організація міграції та Світовий банк (World development indicators). Взято період з 2010 по 2021 р. (таблиця 2.1).

Для побудови моделі використовуємо покрокову регресія. Для цього використаємо багатofакторну лінійну модель:

$$\hat{y} = \hat{a}_0 + \sum_{j=1}^3 \hat{a}_j x_j. \quad (2.1)$$

Таблиця 2.1 – Дані, зібрані для проведення кореляційно-регресійного аналізу

Рік	У – ВВП (на 1 працевлаштовано, тис. дол. США, ціни 2017 р.)	X1 – міждержавна міграція (кількість прибулих до України, тис. осіб);	X2 – міждержавна міграція (кількість вибулих з України, тис. осіб)	X3 – безробітне населення у віці 15-70 років (усього, млн. осіб)	X4 – середньомісячна заробітна плата штатних працівників (у розрахунку на одного штатного працівника, тис. грн)	X5 – державні видатки на освіту (загалом, % від державних видатків)	X6 – видатки на охорону здоров'я (на 1 особу, дол. США)	X7 – самозанятість населення (% від загальної кількості працевлаштованого населення)
2010	27,5	30,8	14,7	1,7	2,3	13,5	202,3	18,9
2011	29,1	31,7	14,6	1,7	2,6	13,5	243,8	19,3
2012	29,2	76,4	14,5	1,6	3,0	13,7	275,2	18,8
2013	29,2	54,1	22,2	1,5	3,3	13,9	281,0	19,1
2014	27,1	42,7	21,6	1,8	3,5	13,1	212,8	15,9
2015	24,6	30,7	21,4	1,7	4,2	13,3	157,6	15,9
2016	25,3	14,3	6,5	1,7	5,2	12,4	157,5	15,6
2017	26,1	28,4	20,2	1,7	7,1	13,0	187,4	15,7
2018	27,0	39,3	24,3	1,6	8,9	12,8	222,5	15,8
2019	27,9	45,0	26,8	1,5	10,5	13,2	248,1	14,9
2020	27,9	26,4	19,1	1,7	11,6	13,1	258,3	14,2
2021	28,9	41,7	22,6	1,7	14,0	13,2	263,4	14,6

Джерело: складено автором на основі [39, 52]

За допомогою пакету «Аналіз даних» у Excel MS Office проводимо регресію.

Результати першого етапу регресії наведені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Результати першого етапу КРА

Виведення підсумків					
<i>Регресійна статистика</i>					
Множинний R	0,990396				
R-квадрат	0,980884				
Нормований R-квадрат	0,947431				
Стандартна похибка	0,355976				
Спостережень	12				
Дисперсійний аналіз					
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимість F</i>
Регресія	7	26,00874	3,715535	29,32109	0,002787
Залишок	4	0,506875	0,126719		
Разом	11	26,51562			
	<i>Коефіцієнти</i>	<i>Стандартна похибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-значення</i>	<i>нижні 95%</i>
Y-перетин	12,77252	6,399795	1,99577	0,116679	-4,99616
Змінна X 1	-0,0037	0,011882	-0,3113	0,771124	-0,03669
Змінна X 2	-0,00069	0,029793	-0,0231	0,982676	-0,08341
Змінна X 3	2,95509	1,364484	2,16572	0,09627	-0,83332
Змінна X 4	0,123252	0,082816	1,488268	0,210904	-0,10668
Змінна X 5	-0,48676	0,555537	-0,87619	0,430392	-2,02917
Змінна X 6	0,032478	0,005859	5,543524	0,005179	0,016211
Змінна X 7	0,502263	0,183455	2,737804	0,052023	-0,00709

Джерело: розраховано автором

Показник R-квадрат дорівнює 0,98, нормований R-квадрат дорівнює 0,95. Це свідчить про високоякісну модель, оскільки на 98% вона пояснює варіацію змінних. Значимість F дорівнює 0,02, тобто це $<0,05$, це також підтверджує високу якість моделі.

Порівнюємо коефіцієнти з показниками стандартних похибок, і за результатом виключаємо з моделі змінну X5 (державні видатки на освіту

(загалом, % від державних видатків)), оскільки помилка більша, ніж коефіцієнт (за модулем).

Після виключення з моделі змінної X5 знов проводимо регресійний аналіз.

Результати другого етапу регресії наведено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Результати 2 етапу КРА

Виведення підсумків					
<i>Регресійна статистика</i>					
Множинний R	0,988542				
R-квадрат	0,977215				
Нормований R-квадрат	0,949873				
Стандартна похибка	0,347609				
Спостережень	12				
Дисперсійний аналіз					
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимість F</i>
Регресія	6	25,91146	4,318576	35,74039	0,000597
Залишок	5	0,604159	0,120832		
Разом	11	26,51562			
	<i>Коефіцієнти</i>	<i>Стандартна похибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-значення</i>	<i>нижні 95%</i>
Y-перетин	8,49718	4,043717	2,101329	0,089602	-1,89753
Змінна X 1	-0,00466	0,011553	-0,40351	0,703253	-0,03436
Змінна X 2	-0,01491	0,024395	-0,61124	0,567758	-0,07762
Змінна X 3	2,699569	1,301625	2,074	0,092767	-0,64636
Змінна X 4	0,128542	0,080654	1,593735	0,171877	-0,07879
Змінна X 6	0,031002	0,005479	5,657893	0,002397	0,016917
Змінна X 7	0,434302	0,162344	2,675203	0,044073	0,016985

Джерело: розраховано автором

Після другого етапу кореляційно-регресійного аналізу маємо такі показники моделі, що свідчать про її високу якість: R-квадрат дорівнює 0,98, нормований R-квадрат дорівнює 0,95, значимість F дорівнює 0,0006.

Порівнюємо коефіцієнти з показниками стандартних похибок і за результатами виключаємо з моделі змінну X1 – міждержавна міграція

(кількість прибулих до України, тис. осіб), оскільки помилка більша, ніж коефіцієнт (за модулем).

Після виключення з моделі змінної X_1 знов проводимо регресійний аналіз.

Результати третього етапу регресії наведено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 – Результати третього етапу КРА

Виведення підсумків					
<i>Регресійна статистика</i>					
Множинний R	0,988166				
R-квадрат	0,976473				
Нормований R-квадрат	0,956867				
Стандартна похибка	0,322447				
Спостережень	12				
Дисперсійний аналіз					
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимість F</i>
Регресія	5	25,89178	5,178357	49,80525	0,0000832
Залишок	6	0,623833	0,103972		
Разом	11	26,51562			
	<i>Коефіцієнти</i>	<i>Стандартна похибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-значення</i>	<i>нижні 95%</i>
Y-перетин	8,172085	3,675806	2,223209	0,067897	-0,822288982
Змінна X 2	-0,01771	0,021693	-0,81653	0,4454	-0,070795147
Змінна X 3	2,809901	1,180465	2,380335	0,054743	-0,078592056
Змінна X 4	0,143231	0,066762	2,145401	0,075585	-0,020129373
Змінна X 6	0,029536	0,003805	7,76199	0,00024	0,020224939
Змінна X 7	0,449688	0,14638	3,072061	0,021884	0,091509273

Джерело: розраховано автором

Після третього етапу кореляційно-регресійного аналізу показники моделі свідчать про її високу якість: R-квадрат дорівнює 0,99, нормований R-квадрат дорівнює 0,96, значимість F дорівнює 0,00008.

Після порівняння коефіцієнтів з показниками стандартних похибок, виключаємо з моделі змінну X2 – міждержавна міграція (кількість вибулих з України, тис. осіб), оскільки похибка більша, ніж коефіцієнт (за модулем).

Після виключення з моделі змінної X2 знов проводимо регресійний аналіз.

Результати четвертого етапу регресії наведено у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – Результати четвертого етапу КРА

Виведення підсумків					
<i>Регресійна статистика</i>					
Множинний R	0,986843				
R-квадрат	0,973859				
Нормований R-квадрат	0,958921				
Стандартна похибка	0,314677				
Спостережень	12				
Дисперсійний аналіз					
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимість F</i>
Регресія	4	25,82246	6,455616	65,1939	0,0000127
Залишок	7	0,693152	0,099022		
Разом	11	26,51562			
	<i>Коефіцієнти</i>	<i>Стандартна похибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-значення</i>	<i>нижні 95%</i>
Y-перетин	7,066173	3,334839	2,118895	0,071839	-0,819468757
Змінна X 3	3,058177	1,113147	2,747325	0,028614	0,426002484
Змінна X 4	0,147672	0,064936	2,274097	0,054131	-0,005878535
Змінна X 6	0,028553	0,003523	8,105105	0,000083	0,020222944
Змінна X 7	0,483051	0,137175	3,52143	0,009709	0,158684353

Джерело: розраховано автором

Після четвертого етапу кореляційно-регресійного аналізу показники моделі свідчать про її високу якість:

- R-квадрат дорівнює 0,99;
- нормований R-квадрат дорівнює 0,96;
- значимість F дорівнює 0,00001;

- стандартні похибки у порівнянні з коефіцієнтами є меншими (за модулем);

- Після того порівнюємо Р-значення, воно має бути менше 0,05. Для всіх змінних цей показник є меншим 0,05.

Проведена перевірка свідчить, що модель є достовірною та високоякісною, а всі коефіцієнти значимі. В результаті отримуємо наступне рівняння регресії:

$$y = 7,07 + 3,058 * X3 + 0,15 * X4 + 0,03 * X6 + 0,48 * X7 \quad (2.2)$$

$(R2 = 0,98, R_{adj}2 = 0,96).$

За значенням коефіцієнта детермінації $R2 = 0,98$ робимо висновок про те, що отримане рівняння регресії пояснює зміну результуючого показника Y на 98%, інші 2% зумовлені факторами, які не враховані в моделі. Таким чином, запропоновану нами модель доцільно використовувати для проведення економічного аналізу і розрахунку прогнозу.

Всі показники, враховані в моделі: $X3$ – безробітне населення у віці 15-70 років (усього, млн. осіб); $X4$ – середньомісячна заробітна плата штатних працівників (у розрахунку на одного штатного працівника, тис. грн); $X6$ – видатки на охорону здоров'я (на 1 особу, дол. США); $X7$ – самозанятість населення (% від загальної кількості працевлаштованого населення) мають прямий вплив на результуючий показник – ВВП України в розрахунку на 1 працевлаштованого (тис. дол. США, ціни 2017 р.). Особливо вагомий вплив має показник $X3$ (безробітне населення у віці 15-70 років (усього, млн. осіб). Збільшення цього показника призводить до збільшення ВВП України в розрахунку на 1 працевлаштованого. З одного боку, може здатись дивним, що збільшення безробіття позитивно впливає на динаміку ВВП країни, але слід зауважити, що результуючим показником в моделі є ВВП у розрахунку на 1 працевлаштованого, тому це може свідчити про збільшення ефективності праці, залучення сучасних технологій, зменшення обсягів ручної праці – коли

для досягнення однакового рівня ВВП необхідна менша кількість працюючого населення.

Для проведення розрахунку значень результуючого показника на майбутні періоди, треба розробити лінії тренду та визначити прогностні значення для змінних (рис. 2.11, рис. 2.12, рис. 2.13, рис. 2.14).

Рисунок 2.11 – Лінія тренду та прогноз показника X3 Безробітне населення у віці 15-70 років, усього, тис. осіб., 2014-2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі власних розрахунків

В результаті побудованих моделей множинної регресії було визначено прогностні значення показників для прорахунку прогностного значення ВВП України (на 1 працевлаштованого, тис. дол. США, ціни 2017 р.) на період 2022-2024 рр. (табл. 2.6).

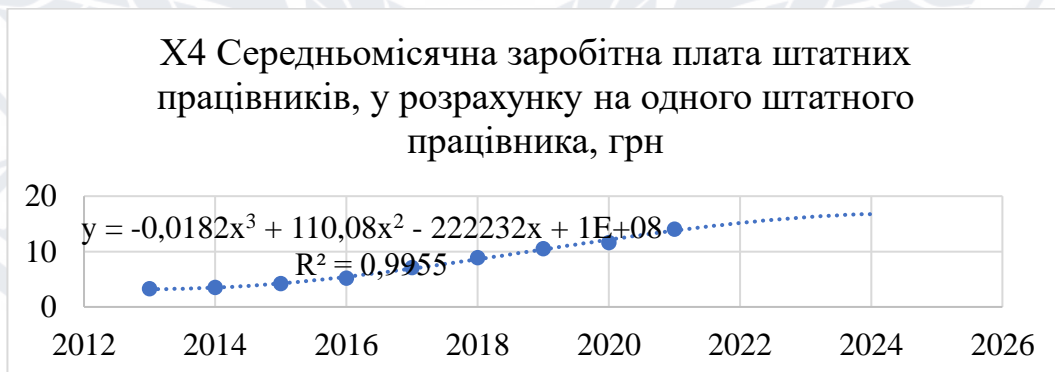

Рисунок 2.12 – Лінія тренду та прогноз показника X4 Середньомісячна заробітна плата штатних працівників, у розрахунку на одного штатного працівника, грн, 2013-2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі власних розрахунків

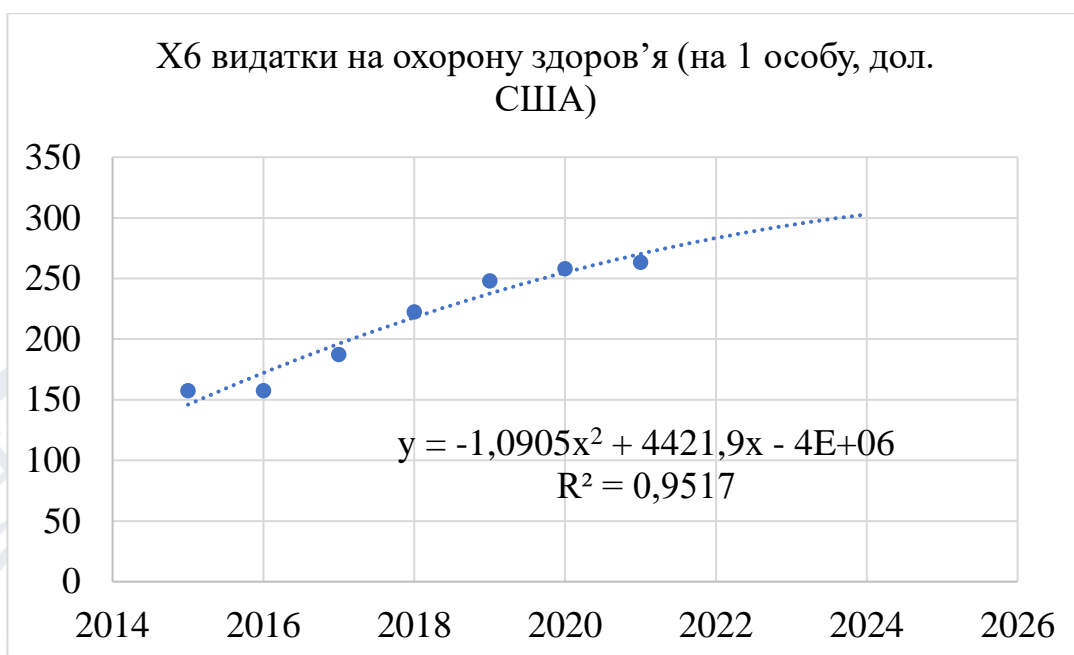

Рисунок 2.13 – Лінія тренду та прогноз показника X6 – видатки на охорону здоров'я (на 1 особу, дол. США), 2014-2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі власних розрахунків

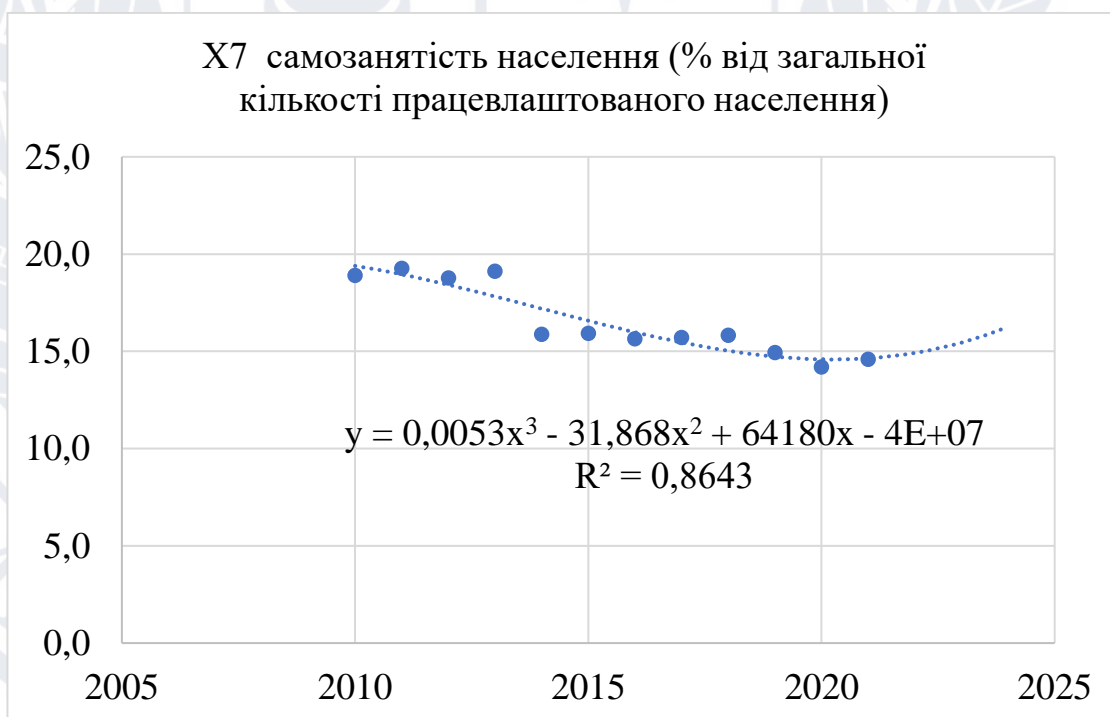

Рисунок 2.14 – Лінія тренду та прогноз показника X7 – самозанятість населення (% від загальної кількості працевлаштованого населення), 2010-2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі власних розрахунків

Таблиця 2.6 – Прогнозні значення факторів, що впливають на ВВП України, 2022-2024 рр.

Показники	2022 р.	2023 р.	2024 р.
X3 Безробітне населення у віці 15-70 років (усього, тис. осіб)	1,78	1,86	2,05
X4 Середньомісячна заробітна плата штатних працівників (у розрахунку на одного штатного працівника, грн)	15,1	16,3	16,5
X6 – видатки на охорону здоров'я (на 1 особу, дол. США)	285,1	296,3	302,1
X7 – самозанятість населення (% від загальної кількості працевлаштованого населення)	15,0	15,3	16,1

Джерело: розраховано автором

Проведемо розрахунки значень ВВП України на 2022-2024 рр. з використанням розрахованих прогнозних значень змінних (табл. 2.7):

$$y = 7,07 + 3,058 * X3 + 0,15 * X4 + 0,03 * X6 + 0,48 * X7 \quad (2.3)$$

Таблиця 2.7 – Розрахунок прогнозних значень результуючого показника ВВП України на 2022-2024 рр.

	Прогноз
Y_{2022}	30,53124
Y_{2023}	31,43588
Y_{2024}	32,6049

Джерело: розраховано автором

Проілюструємо отримані прогнозні значення результуючого показника ВВП України (рис. 2.15).

В результаті проведеного економіко-математичного аналізу, нами було з'ясовано, що на обсяги ВВП України в розрахунку на 1 працевлаштованого (тис. дол. США, ціни 2017 р.) впливають такі змінні: X3 – безробітне населення у віці 15-70 років (усього, млн. осіб); X4 – середньомісячна заробітна плата штатних працівників (у розрахунку на одного штатного працівника, тис. грн); X6 – видатки на охорону здоров'я (на 1 особу, дол. США); X7 – самозанятість

населення (% від загальної кількості працевлаштованого населення) і мають прямий вплив на результуючий показник.

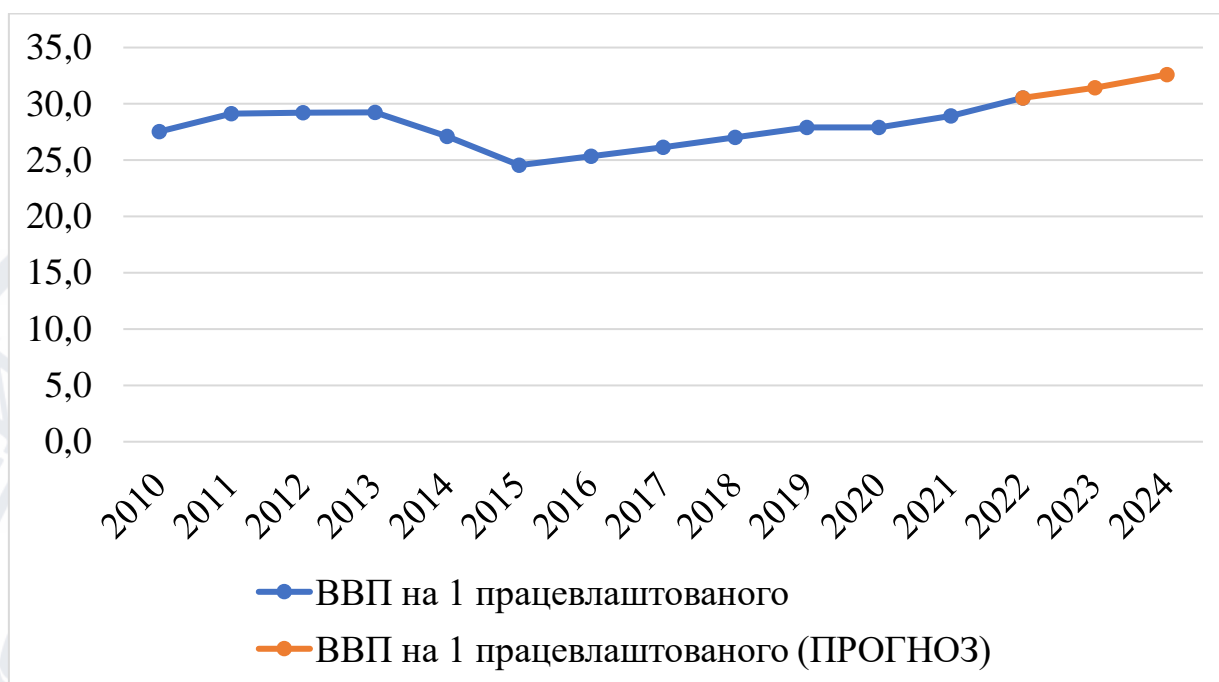

Рисунок 2.15 – Розрахований автором прогноз ВВП України (на 1 працевлаштованого) на 2022-2024 рр., млрд. грн

Джерело: розраховано автором

За допомогою побудованих моделей множинної регресії було визначено прогнозні значення показників для прорахунку результуючого показника ВВП України на період 2022-2024 рр.

За результатами проведеного аналізу також можна зробити висновок, що в запропонованій моделі міграційні процеси не мають впливу на рівень ВВП України (в розрахунку на 1 працевлаштованого), натомість вплив мають показники ринку праці та показники, що формують якість та рівень людського потенціалу.

Висновки до розділу 2

Глобальні процеси міграції та мобільності є значним важелем у глобальних системних трансформаційних процесах. Ключові технологічні, геополітичні та екологічні перетворення є особливо актуальними і допомагають нам краще зрозуміти стратегічні проблеми, які формують напрями міграції та впливають на державну міграційну політику.

Незважаючи на значний вплив пандемії на міграційну активність, на глобальному рівні спостерігаються певні зміни. Переважно мігранти оселяються в деяких регіонах (таких як Азія та Європа) набагато швидше, ніж в інших (таких як Африка, Латинська Америка та Карибський басейн); і ця тенденція, ймовірно, збережеться в довгостроковій перспективі, незважаючи на гострий вплив пандемії в останні місяці. Подібним чином статистика показує, що робочі мігранти продовжують тяжіти до регіонів з більшими можливостями в міру розвитку економіки та еволюції ринків праці, а деякі трудові мігранти мають сильну гендерну приналежність.

У 2022 році стан міжнародної міграції формується також під впливом процесів в Україні, які є визначальними не лише в національному форматі, але й також на глобальному рівні. Обсяги біженців з України, їх рівень освіти, навичок та кваліфікація може стати непередбаченим важелем у трансформації трудових ресурсного забезпечення у країнах Європи та Північної Америки.

Активізувались відносини України та ЄС після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України. З моменту російської агресії ЄС, країни-члени та фінансові установи мобілізували понад 19 мільярдів євро на фінансову, гуманітарну, надзвичайну та бюджетну підтримку для України, а також готується до 3 мільярдів євро додаткової макрофінансової допомоги.

Крім того, країни ЄС є першими та найбільшими приймаючими країнами для біженців з України. Однак, для України важливим соціальним ефектом буде не лише зовнішня міграція, але й внутрішня. Для подолання негативного впливу на економіку країни важливим є забезпечення робочими

місцями та можливостей гідної зайнятості для тих, хто залишився в країні та тих, хто бажає все ж таки повернутися на батьківщину. Це вже потребує формулювання базових засад та принципів післявоєнної державної політики реінтеграції.

В роботі запропоновано економіко-математичне моделювання впливу міграційних потоків та показників ринку праці, факторів забезпечення рівня життя населення на рівень економічного розвитку України. За допомогою побудованих моделей множинної регресії було визначено прогнозні значення показників для прорахунку результуючого показника ВВП України на період 2022-2024 рр. За результатами проведеного аналізу також можна зробити висновок, що в запропонованій моделі міграційні процеси не мають впливу на рівень ВВП України (в розрахунку на 1 працевлаштованого), натомість вплив мають показники ринку праці та показники, що формують якість та рівень людського потенціалу.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

3.1 Проблеми сучасних міграційних потоків для України в контексті євроінтеграції

Проблема втрати трудового потенціалу країни, що спричинені масштабною трудовою міграцією та виїздом за кордон мільйонів українських громадян у пошуку притулку через військові дії, особливо гостро проявляється сьогодні, коли держава вже планує відбудову та відновлення після війни. Питання забезпеченості країни робочою силою є критично важливим для економіки, про що свідчить досвід іноземних країн, які проводять систематичну та злагоджену політику залучення іммігрантів для покриття дефіциту робочої сили на власних ринках праці. Україна суттєво програє іншим країнам у залученні кадрів, перш за все через практичну відсутність державної міграційної політики. Концентрація на вирішенні поточних проблем і відсутність стратегічного планування може дуже дорого коштувати економіці, тому вже зараз необхідно розробляти механізм повернення трудових мігрантів, біженців та залучення іноземних працівників в Україну. Головна роль в цьому процесі належить державі, яка повинна створити сприятливі умови для такого «повернення», стимулювати бізнес та органи місцевого самоврядування також брати участь у цьому процесі [53].

Міграція населення в основному приносить користь суспільству, а не проблеми, оскільки це такий само об'єктивний і закономірний процес, як і міграція капіталу. Але для України це виявилось проблемою, оскільки влада не запроваджує політики збалансування відпливу емігрантів за рахунок припливу іммігрантів. Ще 2019 року уряд України порахував, що чистий відплив українців за кордон становить близько 400 тисяч чоловік на рік. А нещодавно система даних OpenDataBot повідомила, що 2021 року 581 тисяча українців не повернулися на Батьківщину. Водночас приплив іммігрантів

залишається на вкрай низькому рівні – залежно від року це лише 30–60 тисяч осіб (включаючи тих, кому дали дозвіл на тимчасове проживання). І це дійсно проблема для всіх економічних суб'єктів: для роботодавців – це дефіцит робочої сили, для бізнесу – менший споживчий попит на товари та послуги, для економіки – менше підприємців та інвесторів, для влади – менше платників податків. Питання стосовно запровадження обмежувальних заходів періодично обговорюється широким колом експертів, політиків та органами державної влади. Хоча як доводить сучасний міжнародний досвід, практика обмеження не дає бажаних результатів, та викликає хвилю обурення у суспільстві.

Російська агресія у 2014 році та введення безвізового режиму з країнами ЄС, а згодом і деякими іншими країнами, а з лютого 2022 р. повномасштабна призвели до значного переміщення населення, яке оцінюється у декілька мільйонів осіб. Наразі невідомо, скільки громадян України зараз постійно проживають за кордоном. Проте можна констатувати, що вплив міграційного чинника на демографічну ситуацію в країні значно збільшився.

Україна входить у міжнародну міграційну систему як країна походження, транзиту та призначення мігрантів, однак коли йдеться про трудову міграцію – превалюють потоки вибуття. Процеси трудової міграції впливають на багато аспектів функціонування українського суспільства. Особливо глибоко вони укорінені в економічну систему країни, оскільки породжуються, переважно, відсутністю достатніх можливостей для забезпечення гідного рівня життя для реальних та потенційних мігрантів. З цієї причини, дослідження впливу міграцій на українську економіку набувають все більшої актуальності та ваги, особливо враховуючи кризовий стан військового конфлікту та Сході та окупацію Криму, що зменшує надходження до державного бюджету та збільшує його видатки. У такій ситуації обмеження внутрішніх ресурсів, Україна повинна зосереджуватися на ефективному залученні та використанні всіх зовнішніх ресурсів, у тому числі це стосується грошових переказів від мігрантів з-за кордону. Однак вплив міграцій на

економіку не зводиться виключно до фінансових питань, пов'язаних з міжнародними трансфертами. Сутність цієї науково-практичної проблеми набагато ширша, а всі її аспекти взаємопов'язані: так, трансформація чисельності та структури населення, впливає на кількість та якість трудових ресурсів, що в свою чергу чинить обмежуючий вплив на потенціал для розвитку місцевого виробництва, що у майбутньому може породжувати наступні міграції. Фундаментальними поняттями, що описують глибинні трансформації країн походження, внаслідок міграції, виступають нерівність, бідність, зростання та розвиток. Перші два терміни втілюються у соціальній системі країни, останні – в економічній.

Неоднорідність міграційного впливу на економічне зростання, відмінності між коротко- та довготривалою перспективою частково можуть бути пояснені простою зміною темпоральних характеристик міграції. Модель життєвого циклу міграції проливає світло на гетерогенність міграційного впливу та врегульовує неоднакові, іноді суперечливі, емпіричні знахідки у різних країнах світу на різних часових етапах. Міграції можуть впливати на економічне зростання через пропозицію робочої сили, продуктивність та зміни трансфертної ситуації. Величина цього впливу, його (де)стабілізуючий потенціал залежить, згідно з результатами теоретичних розвідок закордонних експертів, від стадії міграційного циклу, на якій знаходиться певна країна. Найчастіше виокремлюють п'ять стадій, кожна з яких пов'язана з різною конфігурацією можливостей, загроз та викликів для економічного зростання:

1. Вибуття значної кількості мігрантів означає зменшення пропозиції робочої сили на ринку праці і зазвичай викликає зменшення виробництва, за винятком тих ситуацій, коли у країні наявна велика кількість безробітних (як це було в Україні на початку масштабних зовнішніх трудових міграцій) або робочої сили, що не використовується. Зменшення чисельності робочої сили, з великою ймовірністю, призводить до згорання виробництва та зміни його

секторальної структури, залежно від особливостей попередньої зайнятості населення, що вибуло.

2. З продовженням еміграційних процесів, залученням нових категорій мігрантів, виробництво продовжує зменшуватися. На цьому етапі знижуються інформаційні та інші витрати, що необхідно інвестувати у переміщення за кордон. Це заохочує членів домогосподарства приєднуватися до первинних мігрантів, збільшується чисельність громадян, які використовують працевлаштування за кордоном як джерело забезпечення засобів для існування. Можливість подальшої міграції виступає мотивуючим фактором для здійснення інвестицій у здобуття якостей, необхідних для виїзду, для населення, що залишилось. Саме на цьому етапі економіка країни починає пристосовуватися до міграційних процесів. Це може відбуватися у формі підвищеної зайнятості певних категорій населення, дитячої праці, розвитку людського капіталу тощо. При певних умовах ці зміни можуть призвести до реструктуризації економіки, механізації сільського господарства чи підвищення інвестицій у накопичення людського капіталу. Однак масове вибуття висококваліфікованих кадрів може стати катастрофою для країни походження за умови виїзду критичної маси кваліфікованих спеціалістів.

3. Попри продовження возз'єднання сімей за кордоном пропозиція робочої сили стабілізується. Країни походження зазвичай переживають підйом економічної активності за рахунок переказів, реструктуризації економіки чи накопичення людського капіталу. Величина трансфертних потоків від міжнародних мігрантів залежить від умов фінансових ринків країн походження, характеристик та поведінки самих мігрантів. На початковій стадії перекази сприяють зростанню споживання, особливо це стосується фінансування харчування та інших базових потреб. Часто переказані гроші використовують для покращання житлових умов, інвестування в освіту дітей. Існує велика ймовірність покращання показників економічного зростання та зменшення бідності. Подальше зниження ресурсів, необхідних для міграції за кордон, призводить до зміни структури домогосподарств, що мають у своєму

складі осіб, які працюють за кордоном, та трансформації характеристик самих мігрантів. Бідніше населення також може собі дозволити здійснити міграції за кордон і надсилати перекази, що призводить до зменшення нерівності і відносної бідності.

4. На цьому етапі міжнародні мігранти поступово інтегруються у країнах призначення, що сприяє побудові транснаціональних соціальних мереж; продовжується возз'єднання сімей мігрантів за кордоном та з'являється друге покоління емігрантів. Показники економічного зростання залишаються додатними, їх підживлюють перекази, які продовжують надходити до країни. Створення об'єднань, спілок чи товариств із залученням мешканців країн призначення та походження покращує міжнародні зв'язки та посилює ринкову активність. З плином часу мігранти вивчають особливості функціонування ринків в обох країнах і стають гарними торговими та інвестиційними посередниками. В результаті чого зростає інвестиційна та підприємницька активність в країні походження. Накопичення людського капіталу та покращання перспектив на місцевому ринку сприяють формуванню навичок та кваліфікації працівників, що призводить до зростання продуктивності праці. Вищенаведені процеси можуть супроводжуватися зменшенням абсолютної та відносної бідності, змінами у структурі розподілу доходів. Це залежить від факторів формування міграційних потоків, способів використання переказів, загальної ситуації в країні. Великою загрозою на цьому етапі виступає ризик, що економічне зростання не зменшуватиме, а, навпаки, посилюватиме нерівність.

5. Лише на п'ятому етапі свого життєвого циклу, трудова еміграція, нарешті, у більшості випадків починає сприяти економічному розвитку. В результаті економіка країн походження починає відчувати нестачу робочої сили, особливо низько кваліфікованої, на місцевих ринках або загалом по країні. Дефіцит працівників задовольняється за рахунок прибуття іммігрантів з інших, частіше за все, сусідніх, країн. Повернення старших емігрантів часто співпадає у часі з імміграцією низькокваліфікованих працівників. Разом зі

зростанням пропозиції робочої сили може призупинитися зростання продуктивності, оскільки повернення емігрантів на батьківщину зменшує потоки грошових переказів. У багатьох країнах зворотні мігранти оселяються у містах, що призводить до зростання міського населення та підвищення навантаження на ринки праці міст, а більш рухливі новоприбулі іммігранти прямують у місцевості з нестачею робочої сили. Цей етап здатний чинити неоднозначний вплив на економічне зростання та розвиток, залежно від ступеня заміщення місцевих працівників іммігрантами, трудових та інших навичок зворотних мігрантів, гнучкості ринку праці та низки інших факторів.

6. Наведена аналітична конструкція є теоретичним узагальненням. Вона здійснена експертами на основі тривалого дослідження перебігу міграційних процесів у різних геополітичних контекстах, зміни основних характеристик потоків прибуття та вибуття у часі. Саме тому цю розробку неможливо застосовувати з однаковою вірогідністю для всіх країн світу. Однак звертання до цієї теоретичної моделі є надзвичайно корисним для України, оскільки воно дозволяє визначити місце нашої держави у структурі міграційного циклу, оцінити наявні ресурси, проаналізувати поточні загрози і прогнозувати майбутні, використовувати досвід інших держав як орієнтир для власних політичних дій. Для України початку 2022 р., очевидно, залишився позаду перший етап міграційного циклу, тією чи іншою мірою спостерігаються характеристики, притаманні останнім трьом стадіям [54].

Натомість початок активних бойових дій активізував міграційні потоки та детермінує фактори, що чинять негативний вплив на економічну ситуацію, фінансову спроможність країни, не дають можливості чітко визначити зв'язок економічної системи з визначеними міграційними стадіями.

З метою мінімізації прояву загроз від впливу наслідків відтоку населення на пропозицію робочої сили, актуальним є впровадження наступних заходів:

- проведення модернізації економіки, створення сучасних нових робочих місць та реструктуризація вже наявних, що сприятиме збереженню наявного трудового потенціалу країни, більш ефективному використанню

праці кваліфікованих працівників та розширенню інноваційного вектору розвитку економіки;

- створення умов для стимулювання молоді отримувати вищу освіту та працевлаштовуватися в Україні, досягнення цього результату є можливим за умов ефективності молодіжної політики в країні, розширення проектів розвитку молодіжного підприємництва, практики функціонування молодіжних центрів зайнятості, сприяння розвитку молодіжних підприємств (підприємства, керівник якого та більш ніж 80% персоналу є молоді особи до 35 років) та надання їм додаткових субвенцій;

- розширення практики прогнозування стану ринку праці задля реалізації можливості швидкого реагування на зміни в структурі попиту та пропозиції робочої сили, а також наближення структури підготовки кадрів сучасним вимогам економіки, що дасть змогу мінімізувати наслідки професійно-кваліфікаційного дисбалансу та розширити можливості працевлаштування за фахом в Україні;

- впровадження закордонного досвіду прогнозування навичок робочої сили та навчання протягом життя з метою підвищення конкурентоспроможності робочої сили на національному ринку праці та скорішої адаптації реемігрантів до його умов;

- створення умов для підвищення економічної активності населення країни та повернення на ринок праці працездатних осіб (зневірені, зайняті у тіньовому секторі економіки, жінки зайняті доглядом за дітьми, тощо) з метою мінімізації ризиків дефіциту робочої сили, що може проявитися в майбутньому [53].

3.2 Регулювання міграційних потоків України в умовах євроінтеграції

Демократичний світ побудований на політиці стимулювання, а не на обмеженні, особливо прав і свобод. Запровадження безвізу з ЄС у 2017 році, а

також відкриття авіаринку для лоукостів у 2018-му значно спростили пошук роботи і вдсятеро здешевили вартість перельотів на роботу за кордон. Експерти ще 2014 року попереджали, що через ці кроки з України виїде понад 3 мільйони осіб. То чи правильно тоді вчинила влада? Звичайно. Але ж одразу, з лібералізацією умов виїзду населення, потрібно було розробляти відповідні програми із спрощення залучення іммігрантів з інших країн і повернення українців. Усі країни саме на цьому фокусуються [53].

Наприклад, з Канади щороку мігрують 50–100 тисяч осіб. Але ж держава не здійснює паніки з цього приводу, натомість планує залучення іммігрантів і розробляє відповідні мотиваційні програми. Зокрема, на 2022 рік урядом Канади встановлено план із залучення близько 430 тисяч осіб.

Порівнюючи українську міграційну політику з іншими країнами, бачимо, що Україна суттєво програє у боротьбі за трудові ресурси. Першопричиною є той факт, що Україна не проводить щорічної або хоча б періодичної оцінки потреб економіки в робочій силі. На сьогодні не відомо, скільки і яких саме трудових ресурсів потрібно економіці. Багато інших країн здійснюють таку оцінку, а значить, розуміють масштаб дефіциту трудових ресурсів і запускають програми із залучення іммігрантів. До прикладу Канада, де вже давно налагоджено систему з оцінки потреб у робочій силі, в тому числі у мігрантах. У Канаді усі, хто зацікавлений у додатковій робочій силі (бізнес, соцслужби, муніципалітети тощо), подають свої заявки до державних територіальних округів, ті - провінціям, а провінції - Міністерству з питань справ іммігрантів, біженців і громадянства, яке формує трирічний план із залучення іммігрантів. На 2022 рік цей план становить приблизно 430 тисяч осіб [55]. В Україні ж на 2022 рік план (так звана імміграційна квота, затверджена урядом) передбачає лише 8,4 тисячі осіб, тобто приблизно в 50 разів менше. Це при тому, що чисельність населення в Канаді і Україні майже однакова.

З початку повномасштабної війни, за даними Міжнародної організації з міграції Україну покинуло майже 4,2 млн. осіб. Біженців зараз фактично

приймають ті ж країни, які вже багато років мали програми із залучення трудових ресурсів – Польща та Німеччина. Завдяки тому, що вони мають значний досвід масштабного припливу мігрантів протягом короткого періоду часу, їхні економіки вже «вміють» швидко приймати й абсорбувати іноземців. Головну роль відіграє готовність відповідних служб (прикордонної, міграційної, соціальної) зробити швидку і клієнтоорієнтовану алокацію мігрантів. А далі населення і бізнес «розподілять» усіх мігрантів між собою. Це якраз той випадок, коли «непомітна рука» ринку все зробить через центри зайнятості, корпоративні рекрутингові канали або просто через знайомих. Адже дефіцит робочої сили наростає з кожним роком. За даними міністра економіки Німеччини Роберта Хабера, тільки 2022 року потреба країни в робітниках становить 300 тисяч, а до 2030 року - 5 мільйонів чоловік (наростаючим підсумком). У Польщі аналогічна ситуація: за даними PwC, до 2025 року додаткова потреба в робочій силі становитиме 1,5 мільйона чоловік [56].

Звичайно, уряди різних країн конкурують за мігрантів. Для Польщі конкурентом номер один за українських мігрантів є Німеччина, тому польська влада продовжує лібералізувати умови працевлаштування українців. У Польщі з січня 2022 року для отримання посвідки на постійне проживання вже не потрібні документи, які підтверджують наявність місця проживання та джерела доходу. Натомість достатньо буде документа, який підтверджує, що іноземець отримує дохід не нижче мінімальної зарплати (близько 660 євро на місяць). Також іноземці вже можуть працювати у Польщі без дозволу на роботу, а лише на підставі заяви роботодавця про намір доручити виконання робіт чи послуг іноземцю. Польща навіть лібералізувала умови працевлаштування іноземців на стратегічних підприємствах країни.

На даний момент багато країн надають довгострокові мігрантські візи та можливість не повертатися в Україну через 90 днів, а продовжувати працювати, що, на нашу думку, має позитивний вплив на економіку. Зараз, під час воєнного стану, важливо, щоб якомога більше людей заробляли кошти та

утримували свої домогосподарства. Адже в перший місяць після початку війни близько половини населення залишилося без роботи. Міграція -це спосіб тимчасово зняти тягар із державного бюджету на утримання безробітних і боротьбу з її наслідками, а фінансові ресурси сконцентрувати на воєнних видатках заради перемоги. Міграція – це smoothfactor, який нівелює, згладжує проблеми, які з'являться в економіці. Цю роль міграція вдало виконала і в епоху бідності 1990-х років, і у фінансову кризу 2009 року. Для економіки українські мігранти приносять користь, і головна з них – стабільність національної валюти. Адже інвестиції в Україну є невеликими, а імпорт суттєво перевищує валютну виручку від експорту. Наприклад, тільки за 2019–2021 роки завдяки переказам мігрантів сальдо платіжного балансу становило плюс 8 мільярдів доларів США. Без цих таких трансфертів сальдо балансу було б від'ємним і дорівнювало б мінус 30 мільярдам доларів. Міграція також допомагає знизити рівень бідності і зменшити кількість безробітних. Просто в нас цим займається так звана непомітна рука ринку, яка допомагає владі зменшити навантаження на бюджет. А в багатьох країнах цим займається сама влада, тому що розуміє, які проблеми може вирішити тимчасова еміграція. В деяких країнах влада організовано відправляє групи своїх громадян на роботу за кордон з метою підвищення їхніх доходів і зростання переказів на батьківщину.

Тому, можна констатувати той факт, що влада зацікавлена у вирішенні проблем із безробіттям і бідністю людей. А міграція – це лише механізм розв'язання цієї проблеми. Адже якщо вирішити проблему у такий спосіб, то влада вивільняє колосальні ресурси на розвиток інфраструктури, допомогу іншим групам населення, а у випадку України -на фінансування воєнних дій проти агресора.

Вирішуючи поточні проблеми, державі необхідно розробляти і стратегічні плани повернення українців на Батьківщину, адже для відбудови економіки країні необхідно буде значна кількість трудових ресурсів. В цьому плані ми можемо звернутися за досвідом до зарубіжних країн. Десятки країн

світу, зокрема Індія, Пакистан, Філіппіни, Індонезія, Мексика, Шрі-Ланка, створили спеціальну інфраструктуру з підготовки і тимчасового виїзду на роботу людей, які мають у цьому потребу або бажання. При цьому там влада «озброює» виїжджаючих мігрантів юридичними, банківськими, страховими, іпотечними інструментами, щоб тримати з ними зв'язок протягом їхнього міграційного циклу і потім стимулювати їхнє повернення на батьківщину. У цих країнах влада має інформацію про 99% своїх мігрантів, а тому може пропонувати їм відповідні програми повернення. В Україні понад 90% емігрантів є «нелегальними» для органів влади, – у 2020 році з понад 5 мільйонів українців за кордоном лише близько 450 тисяч осіб перебували на консульському обліку в країнах працевлаштування. Тобто загалом ми про них майже нічого не знаємо.

Центральна влада повинна працювати за трьома напрямками: з місцевою владою, бізнесом і мігрантами. Необхідно концентруватися не тільки на біженцях, а й на трудових мігрантах, які працюють за кордоном протягом тривалого часу. Передусім центральна влада має запропонувати містам і об'єднаним територіальним громадам фінансові та регуляторні інструменти, які стимулюватимуть їх розробляти і впроваджувати такі програми. Тим паче що кожна місцева влада зацікавлена в розвитку своєї громад. Також робота має вестися з бізнесом, оскільки бізнес, а не влада, створює робочі місця і платить за них більшість податків. Потрібні мотиваційні програми щодо працевлаштування саме тих, хто готовий повернутися. Щодо програм із самими мігрантами, то вони мають мотивувати до переказу більшої частини їхніх доходів і формування заощаджень в Україні з подальшим придбанням якихось активів чи розвитку підприємництва. А це вже шлях і до повернення самих мігрантів. Бо якщо в них в Україні немає ні роботи, ні заощаджень, ні якогось активу, то куди і для чого повертатися?

Влада повинна лише надати бачення і параметри відновлення країни, а бізнес опрацьовуватиме варіанти виконання робіт. Саме бізнес повинен вирішувати питання пошуку робочої сили. Влада має бути лише замовником і

контролером. Звичайно, деяка частина мігрантів повернеться. З великою ймовірністю бізнес прийде до влади із пропозиціями щодо залучення іноземної робочої сили, адже вона має бути недорогою і готовою до виконання робіт у короткі строки. І, можливо, знадобиться підписання відповідних міжурядових угод. Повоєнний уряд Німеччини також залучав і громадян Туреччини і навіть Кореї на відбудову країни. Зокрема, між Німеччиною і Південною Кореєю був міжурядовий договір про залучення 20 тисяч корейців зі строком на три роки.

А ставлення до професійно-технічної освіти вже давно змінюється, адже доходи у рядових технічних фахівців часто уже є значно вищими, ніж у офісних менеджерів середньої ланки. На ринку технічних професій великий дефіцит, тому інфраструктура з профтехосвіти також покращуватиметься, – приватний капітал сюди вже заходить. Цікавим є припущення, що освітні заклади краще реагуватимуть на потреби бізнесу та будуть вмотивовані краще навчати нових фахівців, якщо вони будуть приватними або на госпрозрахунковій основі.

Не менш важливим питанням є розрахунок потреб України в іноземній робочій силі, та яким він стане у післявоєнний період. Якщо взяти за основу, що першопричиною економічного зростання є споживання, тобто саме людина є генератором зростання економіки (через придбання товарів і послуг, що виробляються бізнесом для неї), то потреба в мігрантах є сумою різниці між іммігрантами та емігрантами, з одного боку, і народженими та померлими -з іншого. Відповідно, на початок 2022 року річна потреба в іммігрантах перевищувала мільйон осіб, оскільки на чистий відплив українців 2021 року припала 581 тисяча, а на чистий приріст смертності – 441 тисяча осіб.

Ще є підхід канадської аналітичної компанії СВоС, яка рекомендує країнам для підтримки темпів економічного зростання залучати кількість мігрантів, що дорівнює 1% від наявного населення [55]. Для України це близько 400 тисяч осіб на рік. Тобто залежно від методу обчислення у 2021 році ми залучили тільки 3–15% від необхідної кількості мігрантів. Тому й

маємо такі низькі темпи розвитку економіки. Більшість економік світу у 2021 році відновили реальні темпи зростання ВВП після «ковідного» зниження 2020-го, а Україна не змогла цього зробити.

Мігранти позитивно впливають на економіки приймаючих країн. Можна простежити пряму кореляцію між часткою мігрантів у структурі населення і рівнем розвитку країни. В середньому в розвинених країнах частка мігрантів становить близько 27% від усього населення, а в топ-10 країн світу – 37%. В Україні цей показник приблизно в десять разів менший. Але якщо говорити про вплив мігрантів на зростання ВВП, то внесок мігрантів буде набагато більшим, оскільки вони є більш продуктивними в його створенні, ніж корінне населення. 2020 року Національний банк Польщі провів дослідження щодо впливу українських мігрантів на зростання ВВП Польщі. Якщо в структурі населення Польщі українці займають близько 5%, то 2018 року вони забезпечили 13% від усього приросту ВВП, який становив 5,4%. В Україні 2018-го ВВП зріс лише на 3,4%. Тобто щонайменше 0,5% приросту свого ВВП Україна недоотримала через проживання близько 2 мільйонів українців у Польщі.

Це свідчить про те, що необхідно запроваджувати програми із залучення мігрантів в економіку України. Ще у березні 2021 року уряд затвердив Національну економічну стратегію до 2030 року, якою передбачено реалізувати економічний потенціал України на 1 трильйон доларів. З цього обсягу майже 60% потенціалу припадає на природні ресурси, перш за все на надра. Це фактично робота в так званих шкідливих 3D індустріях (dirty, difficult, dangerous). Українці не захочуть тут масово працювати, оскільки за останні роки відбулось їх масштабне перепрофілювання на торгівлю, сферу послуг і ІТ. До 80% цих робочих місць могли б зайняти іммігранти. Так було й у повоєнній Німеччині, коли практично всі корейці були залучені для роботи у вугільній промисловості, оскільки німці не бажали там працювати.

В результаті проведеного аналізу сучасного стану міграційних процесів в Україні в контексті євроінтеграції, визначення проблем сучасних

міграційних потоків для України та можливих напрямів їх подолання, вважаємо необхідним розробляти та просувати мотиваційні програми, спрямовані на легальне працевлаштування за кордоном, збільшення їхніх доходів і переказів, формування заощаджень на Батьківщині, сприяння у відкритті бізнес-проектів. Можемо запропонувати Організаційну схему заходів реінтеграції українських мігрантів (рис. 3.1), яка описує політико-правові та фінансово-економічні напрями впливу держави на економічне стимулювання українських мігрантів до повернення на Батьківщину.

Наявність такої політики сприяє прискоренню міграційного циклу, отже - український мігрант швидше повернеться до України. У реалізації такої політики, її програм ключову роль мають відіграти, *по-перше*, фінансово-банківський сектор, тому що в її основі - взаємна мотивація до ефективного використання коштів. *По-друге*, місцеві органи влади, оскільки ці кошти рівномірно розподіляються по всій країні та використовуються на благо бюджетів домогосподарств і місцевих бюджетів. Саме Національний банк як регулятор банківської системи та місцева влада як зацікавлена сторона в наповненні своїх бюджетів мають отримати від президента та уряду завдання з розробки таких програм.

Усі програми по залученню іммігрантів ми можемо розділити на дві групи: для українців (включаючи діаспору) і для іноземців. Принципова відмінність полягає у фокусі уваги: при роботі з українцями фокус має бути на розробці програм із залучення їхніх грошей, при роботі з іноземцями – на програмах із залучення їх самих. Оскільки, більша частина українців виїхала з метою заробити гроші чи стартовий капітал, тому залучити їх нефінансовими інструментами буде вкрай важко: будь-які пропозиції у формі «гелікоптерних грошей» від влади вони просто «проїдять» і знову поїдуть на роботу. Тому всі програми в світі для своїх етнічних мігрантів, які за кордоном, будуються за мотиваційним принципом: наприклад, переказ на батьківщину більше грошей в результаті може призвести до зниження оподаткування або отримання можливості скористатися іпотечним кредитом за нижчою відсотковою ставкою.

Рисунок 3.1 – Організаційна схема заходів реінтеграції українських мігрантів

Джерело: розроблено автором

Тобто влада заохочує фінансово-банківський сектор створювати «програми-магніти» для залучення їхніх коштів в Україні. Відповідно, коли,

ще перебуваючи за кордоном, вони в Україні накопичать певну суму грошей і активів, тобто досягнуть своїх цілей, то й самі повернуться. Щодо іноземних мігрантів, то, навпаки, програми мають будуватися з фокусом на самих мігрантів, бо вони ж нічого про Україну не знають. Іноземні мігранти спочатку мають приїхати в Україну і переконалися в її перевагах, а після цього здійснювати інвестиції. Робота з іноземцями має будуватися на сервісному підході всіх регуляторних служб. Влада повинна працювати над тим, щоб іммігрант пройшов усі стадії: спочатку він турист, потім торговець, згодом підприємець і, нарешті, інвестор. Відповідним чином будуються і програми для них [56].

Реінтеграція мігрантів, що повертаються з-за кордону, ймовірно, є єдиною добре усвідомленою метою в нинішньому суспільному та політичному дискурсі, пов'язаному з міграцією. Однак існує явна нестача експертних знань щодо заходів підтримки, спрямованих на підвищення навичок мігрантів. В результаті в Україні відсутні проекти, які фокусуються на кваліфікаційному аспекті міграції, і упускаються переваги добре організованої циркулярної міграції. Це та область, де допомога вкрай необхідна, але надавати її слід делікатно і шляхом діалогу із зацікавленими сторонами та широкою громадськістю.

Висновки до розділу 3

Визначено проблеми сучасних міграційних потоків України. Проблема втрати трудового потенціалу країни, що спричинені масштабною трудовою міграцією та виїздом за кордон мільйонів українських громадян у пошуку притулку через військові дії, особливо гостро проявляється сьогодні, коли держава вже планує відбудову та відновлення після війни. Питання забезпеченості країни робочою силою є критично важливим для економіки, про що свідчить досвід іноземних країн, які проводять систематичну та злагоджену політику залучення іммігрантів для покриття дефіциту робочої

сили на власних ринках праці. Україна суттєво програє іншим країнам у залученні кадрів, перш за все через практичну відсутність державної міграційної політики.

В результаті проведеного аналізу сучасного стану міграційних процесів в Україні в контексті євроінтеграції, визначення проблем сучасних міграційних потоків для України та можливих напрямів їх подолання, запропоновано Організаційну схему заходів реінтеграції українських мігрантів, яка описує політико-правові та фінансово-економічні напрями впливу держави на економічне стимулювання українських мігрантів до повернення на Батьківщину.

Реінтеграція мігрантів, що повертаються з-за кордону, ймовірно, є єдиною добре усвідомленою метою в нинішньому суспільному та політичному дискурсі, пов'язаному з міграцією. Однак існує явна нестача експертних знань щодо заходів підтримки, спрямованих на підвищення навичок мігрантів. В результаті в Україні відсутні проекти, які фокусуються на кваліфікаційному аспекті міграції, і упускаються переваги добре організованої циркулярної міграції. Це та область, де допомога вкрай необхідна, але надавати її слід делікатно і шляхом діалогу із зацікавленими сторонами та широкою громадськістю.

ВИСНОВКИ

В роботі проведено аналіз теоретичного підґрунтя міграційних процесів. З'ясовано, що можна виділити 3 основні періоди в розвитку міжнародної міграції: період меркантилізму, індустріальний період та період постіндустріальної міграції.

Визначено, що термін «міграція» є багатоаспектним та залежить від конкретної мети, тривалості переміщення та інших факторів, що і зумовлюють визначення цієї економічної категорії. Автором проаналізовано різні погляди науковців на визначення цього терміну.

Вивчено, що передумовами міграційних процесів можуть ставати різні фактори, які впливають на мету, тривалість міграції, її форми та види. В науковій літературі не існує чіткої класифікації форм міграції. Нами було розглянуто декілька найбільш поширених. Міжнародна трудова міграція, яка є основним видом світової міграції XXI століття, тому в роботі окремо досліджено класифікацію цієї форми.

Проаналізовано історію відносин України та Європейського Союзу, який є головним партнером України як в торговельних відносинах, так і в напрямку міграційних потоків. Статус кандидата офіційно запускає процес набуття Україною членства в ЄС та відкриває можливості отримання фінансової допомоги у трансформації суспільства, правової системи та економіки на шляху до членства в ЄС, а також триматиме євроінтеграційні реформи країни у пріоритеті.

Незважаючи на значний вплив пандемії на міграційну активність, на глобальному рівні спостерігаються певні зміни. Переважно мігранти оселяються в деяких регіонах (таких як Азія та Європа) набагато швидше, ніж в інших (таких як Африка, Латинська Америка та Карибський басейн); і ця тенденція, ймовірно, збережеться в довгостроковій перспективі, незважаючи на гострий вплив пандемії в останні місяці. Подібним чином статистика показує, що робочі мігранти продовжують тяжіти до регіонів з більшими

можливостями в міру розвитку економіки та еволюції ринків праці, а деякі трудові мігранти мають сильну гендерну приналежність.

У 2022 році стан міжнародної міграції формується також під впливом процесів в Україні, які є визначальними не лише в національному форматі, але й також на глобальному рівні. Обсяги біженців з України, їх рівень освіти, навичок та кваліфікація може стати непередбаченим важелем у трансформації трудоресурсного забезпечення у країнах Європи та Північної Америки.

Євроінтеграція є головним і незмінним зовнішньополітичним пріоритетом України, а подальша розбудова та поглиблення взаємовідносин між Україною та ЄС здійснюється на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції.

Активізувались відносини України та ЄС після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України. З моменту російської агресії ЄС, країни-члени та фінансові установи мобілізували понад 19 мільярдів євро на фінансову, гуманітарну, надзвичайну та бюджетну підтримку для України, а також готується до 3 мільярдів євро додаткової макрофінансової допомоги.

В результаті аналізу визначено, що країни ЄС є першими та найбільшими приймаючими країнами для біженців з України. Однак, для України важливим соціальним ефектом буде не лише зовнішня міграція, але й внутрішня. Для подолання негативного впливу на економіку країни важливим є забезпечення робочими місцями та можливостей гідної зайнятості для тих, хто залишився в країні та тих, хто бажає все ж таки повернутися на батьківщину. Це вже наразі потребує формулювання основних принципів і напрямів оновленої політики зайнятості повоєнної економіки.

В роботі запропоновано економіко-математичне моделювання впливу міграційних потоків та показників ринку праці, факторів забезпечення рівня життя населення на рівень економічного розвитку України. За допомогою побудованих моделей множинної регресії було визначено прогнозні значення показників для прорахунку результуючого показника ВВП України на період

2022-2024 рр. За результатами проведеного аналізу також можна зробити висновок, що в запропонованій моделі міграційні процеси не мають впливу на рівень ВВП України (в розрахунку на 1 працевлаштованого), натомість вплив мають показники ринку праці та показники, що формують якість та рівень людського потенціалу.

Визначено проблеми сучасних міграційних потоків України. Питання забезпеченості країни робочою силою є критично важливим для економіки, про що свідчить досвід іноземних країн, які проводять систематичну та злагоджену політику залучення іммігрантів для покриття дефіциту робочої сили на власних ринках праці. Україна суттєво програє іншим країнам у залученні кадрів, перш за все через практичну відсутність державної міграційної політики.

В результаті проведеного аналізу сучасного стану міграційних процесів в Україні в контексті євроінтеграції, визначення проблем сучасних міграційних потоків для України та можливих напрямів їх подолання, запропоновано Організаційну схему заходів реінтеграції українських мігрантів, яка описує політико-правові та фінансово-економічні напрями впливу держави на економічне стимулювання українських мігрантів до повернення на Батьківщину.

Реінтеграція мігрантів, що повертаються з-за кордону, ймовірно, є єдиною добре усвідомленою метою в нинішньому суспільному та політичному дискурсі, пов'язаному з міграцією. Однак існує явна нестача експертних знань щодо заходів підтримки, спрямованих на підвищення навичок мігрантів. В результаті в Україні відсутні проекти, які фокусуються на кваліфікаційному аспекті міграції, і упускаються переваги добре організованої циркулярної міграції. Це та область, де допомога вкрай необхідна, але надавати її слід делікатно і шляхом діалогу із зацікавленими сторонами та широкою громадськістю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Українське суспільство: міграційний вимір : нац. доповідь / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. К., 2018. 396 с.
2. Алексеєва Т. І Еволюція міграційних процесів крізь призму теорії міжнародних відносин. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.ua/archive/24_1_2019ua/4.pdf (дата звернення 14.10.2022).
3. Massey D. S. Patterns and Processes of International Migration in the 21st Century. University of Pennsylvania, 2003. 42 p.
4. Світлов О.Р. Поняття «міграції»: сучасні погляди та можливі перспективи в контексті теорії соціальної мобільності. URL: https://sociology.knu.ua/sites/default/files/library/elopen/actprob16_33-42.pdf (дата звернення 24.10.2022).
5. Малиновська О. А. Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями: Монографія. К.: Вид-во НАДУ, 2004. 236 с.
6. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри : Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія практика: Енциклопедія / упоряд. Ю. І. Римаренко; за ред. Ю. Римаренка. К.: Довіра, 1998. 912 с.
7. Лук'яненко Д.Г., Поручник А.М., Столярчук Я.М. Міжнародна економіка: підручник. К.: КНЕУ, 2014. 762 с.
8. Recommendations on Statistics of International Migration: Revision 1. United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA). 1998. New York. URL: https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_58rev1e.pdf (дата звернення 24.10.2022)
9. Трубич С. Міграційні процеси і зайнятість населення. *Вісник Львівського університету (Серія міжнародні відносини)*. 2019. Вип. 1. С. 398-403.

10. Романюк А. Міграційні процеси у Львівській області. *Українські варіанти*. 2017. № 2. С. 21-25.
11. Пулэн М. Источники данных для измерения международной миграции в странах Центральной Европы. *Международная миграция населения*. МАКС Пресс. 2000. Вып. 5. С. 14–37.
12. Окольски М. Миграционное давление на Европу. *Международная миграция населения. Вынужденная миграция*. МАКС Пресс, 2011. Вып. 6. С. 46-54.
13. Дмитриев А. Конфликтогенность миграции: глобальный аспект. *Социологические исследования*. 2014. №10. С. 4–13.
14. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. *Політичний менеджмент*. 2006. № 2. С. 127–139.
15. Адеподжу А. Взаимосвязь между внутренней и международной миграцией: африканская действительность. *Международный журнал социальных наук*. 2009. № 24. С. 101–111.
16. Ичдуйгу А. Региональные и локальные перспективы. Политика международных мигрирующих режимов: транзитные миграционные потоки в Турции. *Международный журнал социальных наук*. 2011 № 032. С. 131–142.
17. Муц Луай Файсал Характеристика основных форм міграції населення в Україні: наслідки для держави Право та державне управління 2019 р., № 1 (34) том 1. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2019/tom_1/26.pdf (дата звернення 17.10.2022).
18. Newland K., Agunias D., Terrazas A. *Learning by Doing: Experiences of Circular Migration* / Migration Policy Institute. Washington: DC, 2008. 28 p.
19. О.П'ятковська. Класифікація видів міжнародної трудової міграції: окреслення операційних понять. *Галицький економічний вісник*. 2011. №1(30). С. 30-34.
20. *World Migration 2018. Managing Labor Mobility in the Evolving Global Economy* Ed.-in-Chief G. Appave, R. Cholewinski. Geneva: IOM, 2018. V.4. 504 p.

21. Highly-Skilled Migration / Department of Economic and Social Affairs. UN (2015). URL: <http://www.un.org/esa/population/meetings/fourthcoord2005/fourthcoord2005.htm> (дата звернення 17.10.2022).
22. Управління трудовим потенціалом: навч. посібник / В.С. Васильченко, А.М. Гриненко, О.А. Грішнова, Л.П. Керб. К.: КНЕУ, 2015. 403 с.
23. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. *Політичний менеджмент*. 2016. №2. С. 127–139.
24. EU Labor Migration since Enlargement: Trends, Impacts and Policies. Ed. by V. Galgoczi, J. Leschke, A. Watt. Cornwall, 2009. 312p.
25. Постанова ВРУ «Про Основні напрями зовнішньої політики України» №3360 від 2 липня 1993 р.
26. Указ Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» №615 від 11 червня 1998 р.
27. Відносини Україна-ЄС. МЗС України. URL: <https://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu-relations> (дата звернення 15.10.2022)
28. План дій «Україна – Європейський Союз». Європейська політика сусідства. – Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_693 (дата звернення 15.10.2022).
29. План дій Україна-ЄС: результати і перспективи. *Національна безпека і оборона*. 2008. № 6. С. 2-6. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD100_2008_ukr.pdf (дата звернення 15.10.2022).
30. Про розвиток безвізового діалогу між Україною та ЄС. Представництво України при ЄС. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraineeu/justice/visa-liberalization> (дата звернення 15.10.2022)
31. Угода про асоціацію. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu>. (дата звернення 15.10.2022).

32. Friedman, T. Thank You for Being Late: An Optimist's Guide to Thriving in the Age of Accelerations: Farrar, Straus and Giroux, New York, 2016.

33. Schwab, K. The Global Competitiveness Report 2018: World Economic Forum. 2018. URL: www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf (дата звернення 20.10.2022).

34. Mauldin, J. The age of change is coming, and these tech trends will drive economic growth: Forbes. URL: www.forbes.com/sites/johnmauldin/2018/08/29/the-age-of-change-is-coming-and-these-tech-trends-will-drive-the-next-decades-economic-growth/#6e78467131fd (дата звернення 20.10.2022).

35. International Migrant Stock 2020. UN DESA. 2021. New York. URL: www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock (дата звернення 24.06.2022).

36. International Migration 2020 Highlights. UN DESA. 2021. New York. URL: www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesa_pd_2020_international_migration_highlights.pdf. (дата звернення 24.10.2022).

37. Пульс Угоди. URL: <https://pulse.eu-ua.org/ua/current-progress/> (дата звернення 28.10.2022)

38. European Commission. Association Implementation Report on Ukraine. Brussels, 22.7.2022. URL: <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/Association%20Implementation%20Report%20on%20Ukraine%20-%20Joint%20staff%20working%20document.pdf> (дата звернення 14.10.2022).

39. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 24.09.2022).

40. Шкурат М. Є., Горелова Д. В Аналіз причин та наслідків трудової міграції для країн-реципієнтів. *Економіка і організація управління*. № 1 (41). 2021. С.134-142. URL: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2021.1.13>

41. Курбет О.П. Міжнародна трудова міграція в незалежній Україні: риси та особливості. *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2020. № 20 20/53. С. 362-386
<https://doi.org/10.15407/ingedu2020.53.362>

42. Подра, О., Петрушин, Н. Міграційні процеси в Україні: обсяги, причини, наслідки. *Економічний аналіз*. 2021. 31 (3), С. 52-59.
[doi:http://dx.doi.org/10.35774/econa2021.03.052](http://dx.doi.org/10.35774/econa2021.03.052)

43. Drbohlav D., Jaroszewicz M. Ukrainian Migration in Times of Crisis. 2016. Prague: Charles University

44. Дубенко Л., Кравчук П. Украинская трудовая миграция в ЕС: Состояние дел, проблемы и решения. URL: <https://www.pragueprocess.eu/ru/resources/repository/33-reports/288-ukrainian-labour-migration-to-the-eu-ru> (дата звернення 25.10.2022).

45. Gradus Research, 2022. Настрої українців та дії під час повномасштабної війни Росії з Україною. URL: https://gradus.app/documents/203/GradusResearch_Report_KSE_citizens_13042022.pdf (дата звернення 25.10.2022)

46. Мобільність робочої сили України в умовах воєнної економіки. *Інститут економіки та прогнозування НАН України*, 2022. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9009> (дата звернення 25.10.2022).

47. ООН, 2022. Новини про роботу ООН в Україні за 15 березня 2022. URL: <https://ukraine.un.org/uk/174938-novyny-pro-robotu-oon-v-ukrayini-za-15-bereznya-2022> (дата звернення 25.10.2022).

48. Ukraine refugee situation. UNHCR. URL: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.73543506.1103302156.1666479733-197603763.1666479733 (дата звернення 10.10.2022).

49. Шосте загальнонаціональне опитування: адаптація українців до умов війни. *Соціологічна група «Рейтинг»* URL:

https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_1000_ua_032022_v_press.pdf (дата звернення 25.10.2022).

50. Українські біженці – не трудові мігранти. Як їм знайти роботу за кордоном? URL: <https://horodok.city/articles/201078/ukrainski-bizhenci-ne-trudovi-migranti-yak-im-znajti-robotu-za-kordonom> (дата звернення 24.10.2022).

51. Мобільність робочої сили України в умовах воєнної економіки. *Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2022.* URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9009> (дата звернення 24.10.2022).

52. Статистична база Світового банку World development indicators. URL: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> (дата звернення 20.09.2022).

53. Гайдуцький А. (2022). ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОВЕРНЕННЯ МІГРАНТІВ В УКРАЇНУ. *Економіка та суспільство*, (37). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-81> (дата звернення 21.10.2022)

54. Візнюк А.О., Шкурат М.Є. Участь України у глобальних міграційних процесах. *Економічний Вісник Дніпровської політехніки. Науковий журнал.* 2022. № 2 (78). С. 43-52.

55. Canada Immigration Levels Plan 2022–2024. CanadaVisa: URL: <https://www.canadavisa.com/canada-immigration-levels-plans.html> (дата звернення 20.10.2022).

56. Підрахували лепту українських заробітчан в зростання економіки Польщі. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/474603/pidrahuvaly-leptu-ukrayinskyh-zarobitchan-v-zrostannya-ekonomiky-polshhi> (дата звернення 17.10.2022).